

การชำระพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้

ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๗

บัญชีรายละเอียดหมวดค่า

ก	65	ท	45	ล	53
ข	39	ฑ	1	ว	14
ค	35	น	26	ศ	1
ง	6	บ	30	ส	56
จ	38	ป	40	ห	110
ฉ	26	ผ	24	อ	28
ช	40	ฝ	3	ช	29
ซ	12	พ	66		
ด	21	ฟ	3		
ต	48	ภ	1		
ถ	11	ม	45		
ร	24				

รวมทั้งสิ้น 940 ค่า

เอะ น. พี่
 "ละเมาะชะเออะฉาย ชะเออะนกงอกราช
 เรื่องห้าคำขาว"
 (พระมหาชาติคก)

เอ็ด ว. ลำพอง ผของ ได้ใจ
 "นายฆ้องกลองดี ไร่เอ็ดเข็ดร้อง"
 (พระวรวงศ์)

เอิ้น ก. เอ้อม, เปื่อน่าย, ระอา
 คิษย์เอิ้นครตุ่ตัวเอง
 (สัทธกรรมชาติคก)

แอะแน (ก.) ค่อยเลียบเคียงเข้ามาอย่างชวยอายุแต่ใครได้
 ค่อยแอะแนเข้าไป
 (นางมโนตรา)

โอะ (ว.) งาม
 ชื่อเศรษฐีพุทโธ เมื่อนั้นรูปโอะ
 น้องสาวพระยา
 (วันคาร)

โอะโอะ (ก.) โอะเอ้, พุดกลับไปกลับมา
 ไร่พุดโอะโอะ ประเคี้ยวโน่นนี่
 (นายคั่น)

- อีโปะ น. (เข้าใจ) ยางเือง
- อี๋ย น. คำเรียกชื่อบุตรี
"จึงเรียกบุตร อี๋ยไปไหน"
(นกจาบ)
- อุก (ก.) ปลิ้น
ไม่ส่งองค์วันพุธ จะอุกจุดกรุงบุรี
(วันคาร)
- อุบ (ก.) กก
กระสากระสัง ลูกอ่อนนอนรัง
แม่พอบุบอยู่
(สุวรรณหงส์)
- อุบไซ้ (ก.) กกไซ้
อินทรีกลับมา สู้ยังวางรัง ระวังบุดา
พอนปีกรักษา นอนพอบุบไซ้
(มโนหรานีบาด)
- อุษา ก. อู่สำห้, ฮฮัน
"อุษากล้าทายาค ทั้งมรรธาทกีสบสม"
(พระมหาชาติค)
- อุหมง น. กุโหมงค์
ตกแต่งอุหมง พอสบายายหงส์
กว้างลึกพอบอยู่
(สุทธิกรรมนิวค)
- เอนทะนุ (น.) อินทรธนู
ฉลององค์ทรงประกาศ เอนทูลาดพลอยกุดลง
(มโนหรานีบาด)

- อาจ ก. กำหนด คึกคะนอง
"วงศ์สุริยมาศ จับไก่อ่าอาจ
ตามพระอนช่า"
(พระวรวงศ์)
- อาด ก. กำหนด ร่าน
"ให้แม่แกปล้อสแก่ หาสอาดแม่คงกลับมา
สำเภาก็พุกรา จะโถมตาไปถึงไหน"
(พระรถเมรี)
- อาด ว. คึก คะนอง
"ไก่อ่เบียดปีกเกรียดกรอช กรุกปากต่อสปรับปีกดี
ชู้คอซันอาดดี ดังกราดกรือเสียงชืดฮาว"
(พระรถเมรี)
- อาด ว. สะอาด, พิงอาร์มณ
"โอรุเอี่ยมอาดคุณบเนียง ไม่มีที่อาเกียง
ตัวสบาดแผลแลไฝปาน"
(สุทธีกรรมชาดก)
- อาชรรมี (ก.) ไม่มีชรรมี, ไรชรรมี
ทำดั่งนี้เหวช อาชรรเป็นเสี้ยนแผนดิน
(มโนหรานินาต)
- อาสิน น. ผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดิน
"สังเวชใจหาย เสียดดาชอาสิน นื่องเคชเก็บกิน อยู่เป็นอัตร"
(พระรถเมรี)
- อ่า (ก.) เปียก, ชื้น
ไฟไม่ติดนั่งจน
ปุษชะอ่าประน้ำฝน เอมาชชู้กับฝามีอ
(สุบินคำกาพย์)

อกไหม้ได้ชม สำ ทุกข์ร้อนแสนสาหัส
 "อกไหม้ได้ชมกรบเกรียม ทุกข์ใจใครจะเทียม
 วันเริ่มมาพรากจากองงค์"
 (พระรถเมรี)

อดสา (ก.) ชยีน
 ยามนอนอดสาหย้า คล่าบับบาทให้ภักศดา
 (วันคาร)

อฮารา ก. อฮ่าเอาใจใส่ อฮ่าได้สนใจ อฮ่ากุหรา ก็ว่า
 ถูกหญิงที่ไร้ไม่ชอบกล อฮ่าได้สักคนก็อฮ่ารา
 (นางมโนหรา)

ออ น. เป็นคำนำหน้าชื่อชายสามัญ (โบราณ)
 "เอาแล้วออชาลี พวกกันไปข้างไหนหนอ"

อ้อร้อ (ว.) ก้อร้อก้อตก (พระมหาชาติค)
 เจ้าเปลี่ยวไปกัน อ้อร้ออ้อตัน
 ฉวยชันไปด้วส
 (นายตัน)

ออกเลือด (ก.) เลือดตก
 กแล่นตันออกเลือด เคือดเหลือเคือดไม่รู้หาส
 (วันคาร)

อ้อสแกม น. อ้อสพันธุหนึ่ง
 อ้อมแกมแรมคั้นพอชันได้
 (นางมโนหรา)

อ้ง (ก.) รม
 พรานนึ่งอ้งตันมือ นออ่อนเนื้อสบายใจ
 (สุบินสำนวนเก่า)

โหด ว. ไม่มี, ไว้, ปราศจาก
 "สัญญาว่าจิว มีทั้งคอกใหญ่ นึกว่าจะโหด
 แม่โหดเมื่อใด นึกว่าป่าใหญ่ โทษจะไว้ปีกษา"
 (พระรถเมรี)

โหดเหี้ยม น. พระณไม้ชนิดหนึ่ง
 "ชราทั้งห้า ลุกโหดเหี้ยม ปิณฑานี
 โหดเหี้ยม"
 (พระมหาชาติ)

โหดเหี้ยม น. พระณไม้ชนิดหนึ่ง ?
 "มฤคสังคลี อหามุขบุรี มโหดเหี้ยม"
 (พระมหาชาติ)

โหดเหี้ยม (ก.) เหลวไหล
 ครั้นจะตีวรรณหงษ์ พุดโป้งโหดเหี้ยม
 ชักโองโองแดง กลัวเกรงสิ่งใด
 (สุวรรณหงส์)

โหด ก. ปรีบ
 "จิวควายข้างม้า โหดมาปิ่นแบ่ง"
 (พระรถเมรี)

โหดเหี้ยม ก. แต่งงาน
 "เอาไว้ดีกว่า นานไปวันหน้า จะได้โหดเหี้ยม"
 (พระรถเมรี)

หมื่นจุน น. พันธุ์ไม้ยืนต้น
"เสมีจุนป่า ข้าหลูแกมกัน"
(พระมหาชาติ)

เพลง ก. พุดจา
"สาวเลขบาวรัก ขอกักขอเพลง"
(พระวรวงศ์)

หัว ว. แว่ว, เจ็ย
"เจ้าฟ้าหุดก้าหัวฟ้ง เมรีข้ามฝั่ง ซอกซังตามมหาชาติ"
(พระรถเมรี)

หัว (ก.) แว่ว
หัวฟ้งเสียงครวน สอดตาเห็นนวล
นารกแก้วกีนรา
(มโนหรานิบาด)

แห้ว ก. บั้น
แต่ชาติทุนชื่อจานแห้ว อย่างไซ้เต้านี้ก็แพง
ทำเนาเกิดเมื่อพอใจ
(สุกัทธิกรรมชาติ)

แหวะ (ก.) แหวก, กรัด
โครมาทำรวี แหวะเกวี่ช้าน้อย
(สุวรรณหงส์)

โทก ก. สิปหงก
นั่งโทกโงกไปในราตรี
(นางมโนหร)

เทียบ ว. เจียบ

"ทรงรื้อนรำเค็ญ พริบเพริบเทียบเอ็น
ไม่เห็นผู้ใด"

(พระรถเมรี)

เทียบ (ว.) เจียบ

อึ้งเรือกอ้งเทียบ อึ้งเรือกอ้งเพริบ
เจ้าของหาไม้

(วันคาร)

เทียบหา ว. เจียบเชียบ

"แม่นกเป็นทุกข์ เทียบหาเจ้าจุก
ทุกข์นักใครจะปาน"

(นกจาบ)

เหือง ว. ท่าง

"ตัดบายให้เหือง ดวงแก้วรุ่งเรือง
สว่างแจ้งภายใน"

(สวัสดิรักษาคำกาพย์)

เหือง (ก.) ชาด, หมด, ว่างเว็น

หนุ่มสาวพวกชาวเมือง ต่างหุนเนื่องไม้เหืองคน

(สุวรรณหงส์)

แห ว. ตั้น, ไม้เชือง

"หนวยตาโตตั้งแมวแห"

(พระมหาชาติ)

แห่ม น. หลึงแห่ม หรือแม่แห่ม

คือหลึงمایشเพราะตนเองเป็นฝ่ายบกพร่องแล้วชวนหย่าจากสามีตน

ถ้าمایشแท้เจ้าจงสม ถ้าแห่มอ้อภิมย์

มักวุ่นวายเมื่อภายหลัง

(สัทธุกรมชาติ)

- เห่
 (ว.) หมด
 ขึ้นเห่เห่คนแล้วน่าย ของหาไม้ก็ตองเอา
 (วันคาร)
- เหลย
 ว. อัก
 "ประเสวีรูเลิศลัน ใครเหลยจะปาน"
 (นกจาบ)
- เหลยม
 (ว.) แหลม, คม
 หนามเหลยมคมดิงอา วุฒไม้จันรกกการ
 (มโนหรานีบาด)
- เหลยม
 น. แหลม คม
 ก. ทำให้แหลม
 "ธรรมคาวานักอง อ้อมมีแล้วไม่เสยศรี
 ซาดิหนามใครเหลยมมี ส่องเจ้านคคมสัน"
 (พระมหาซาดก)
- เหลยอก
 ก. ซ่าเลื่อง
 "เปลื้องผ้ากุษาปก ประคองชกมารเหลยอกตา
 พิศพิศตรงามนักหนา รู้จักว่ากุมารี"
 (พระรถเมรี)
- เหานอน
 ก. ง่วงนอน
 "จนเหานอนเหมือนจะซาดใจ"
 (นกจาบ)
- เหียน
 (ก.) กร้อน ลิกหรือ
 ถ้วยจานรานหม้อปากเหียน
 บ่มีได้เตียน จุดตามคุดหน้าตากัน
 (สุวรรณหงส์)

- หิงสา (ก.) อัจฉา วิชา
หิงสาพชบาท อัยามุคคาคทาโทษา
(สุวรรณหงส์)
- หิงสา (ก.) วิชา
จะทำกลมารยา ด้วยความหิงสาแก่กัน
(สุวรรณหงส์)
- หุง (ก.) หง
ตั้งพิที่ฝ่าย ไสยศาสตร์หุงยา
(มโนหรานีบาด)
- เห็นคุ ก. เอ็นคุ
"พี่เจ้าจงได้เห็นคุ แก่สองโถมตรุ
หลานน้อยซึ่งอยู่อาศัย"
(พระมหาชาติ)
- เหม็งชอ (น.) ไมซิงชี่
เหม็งชอกิ่งเชอ น้อยเหอนำรัก
(วันคาร)
- เหม็ด (ว.) หมด
ทุกพรรณภาษา มาขึ้นสมเด็จ ท้าวสีณีเหม็ด
ได้เจ็ดปีกลาย
(สุวรรณหงส์)
- เหม็ด ว. ทั้งหมด
"นางทั้งสิบเอ็ด วิ่งจามาเหม็ด
ชมบุญเหนือไทย"
(พระรถเมรี)

หา ว. ไม้
"พ่อหาภิษาแต่ก่อน ลูกหาฮาจร
หน้างานพ่อจักภิษา"
(พระรถเมรี)

หาญ ว. กล้า
"ลองฤทธิลูกกู แม่จักโครู้ ว่าชลาดหรือหาญ"
(พระรถเมรี)

หาไม้ (ว.) ไม้มี
พินเมียหาไม้ ใหพินตายไปเด็ชวาใจ
(วันคาร)

หาไม้ ก. ไม้มี
"เวลาชามหาไม้ จะโครู้ได้พินปัญญา"
(พระรถเมรี)

หางเขา น. ส่วยสัตัวบก
"ส่วยพินส่วยเหล้า นางเขาหางปลา"
(พระรถเมรี)

หางไช น. ชนลวชเส้นที่ชวาที่สุด
"ไก่อ้อแลเกล็ด เป็นแลหางไช
คนคี่เล้าไชรี แลทรงภิริษา"
(พระวรวงค์)

หางปลา น. ส่วยสัตัวน้ำ
"ส่วยพินส่วยเหล้า หางเขาหางปลา"
(พระรถเมรี)

หาค น. พินธุ์ไม้
"ห่อหาคเหียรทัง กังคี่สหมี่ส่นม"
(พระมหาชาคก)

หิว ก. หิวเราะ
"ชาวไพร่ชวนกันทำ ทำเพลงแล้วดบมือหิว"
(พระวรวงศ์)

หิว ก. หิวเราะ, ขบขัน
"ออกมามิได้ คุณ่าใคร่หิว"
(นกจาบ)

หิวใจความ (น.) สำระสำคัญ, ประเด็นใหญ่
พระพระชนนี เป็นข้อใหญ่หิวใจความ
(สุวรรณหงส์)

หิวคำ ว. ฮ้ำคำ
"ไม่พูดด้วยสักคำ แต่หิวคำจนปานี่"
(นกจาบ)

หิวที ว. เดิมที, แรก
"ว่าเหวยฮ้อฮักซี่ แรกหิวทีใครใช้ไป"
(พระรถเมรี)

หิวป่า ให้ว่าทั้งอากาศ ค่านขนอนและเขตชิน
หิวป่าคำมันดิน เดินทุ่งเรือกและเชิงเรือก
(สุบินสำนวนเก่า)

หิวหนก น. ลายกนก
"อีกทั้งพันธุ์ไม้ หิวหนกทั้งนั้น
ฝนทองฟองมัน ยังไม่เชื่องคี่"
(นกจาบ)

หิวอกเปลือยเปลือย รู้สึกเสีร่าสลด หดหู่ใจ เสีร่าซิม
หิวอกเปลือยเปลือย คลอเคล้าน้ำตา
(สุบินสำนวนเก่า)

- ห้วง (น.) ช้วง
 สตรีมีห้วงตัวขาว หนึ่งผิวหนึ่งขาว
 น้ำนมรสคาวสีเขียว
 (สุวรรณหงส์)
- ห้วงหวาย ก. มุ่งห้วง คาคห้วง
 "ตั้งผู้แทนตาย ช่างห้วงหวาย
 ให้แทนที่ทรง"
 (สุทธีกรรมชาดก)
- ห้วงเหว็ด ว. เป็นห้วง กังวล
 "ห้วงเหว็ดเนื้ออ่อน ทำบุญกันมา"
 (พระวรวงศ์)
- ห้วงเหว็ด ก. ห่วงใย
 "ห้วงเหว็ดเนื้ออ่อน ทำบุญกันมา"
 (พระวรวงศ์)
- ห้วง น. ตะวัน
 "เว้นไว้แต่เดือนกับห้วง นอกแต่นั้น
 ร้อยพันพี่จะมาเอามา"
 (พระรถเมรี)
- หวาง น. ๓ สันตะวา
 "ละมันอบล แสงสายส่วา บัวนางงกล"
 (พระมหาชาดก)
- หวางใจ ก. หมดกังวล สว่างอารมณ์ ส่าหวางใจ ว่างใจ ก็ว่า
 แลเห็นนวลนางสว่างใจ
 (นางมโนहरา)

หลายกลับ ว. หลายตลบ หลายเที่ยว
"เที่ยวหามาหลายกลับ"
(นกกบาย)

หลาว ๆ (ก.) ชุ่มช้ำม, ไม่มีมารฮาท
ไอ้อักข์อ๊กกุศล ไม่เกรงคนทำหลาวหลาว
(วันคาร)

หล่าหล่า ว. เตาศิตเตาถุก
"ก็คล้ายไค้ไครู้จัก หล่าหล่าก็ถามทัก"
(พระมหาษาคก)

หลิน น. ลูกของหลาน
"ควรเป็นหลานหลิน แห่งเราจึงดี"
(พระมหาษาคก)

หลุด น. โคลนตม
"ปากเราเหล่านุชย์ ปล้าหัวจมหลุด
เปือเก็บควายขึ้น"
(พระรถเมรี)

หลุน ก. ล้อ, โปน, ถลน
"ตาเหลือกหลุนลันสิ้นกาศ ผัวเมียชวัฏหาช
ก็แล่นเข้าในเคหา"
(พระมหาษาคก)

หลุมหลาม (จ.) มุมมาม
นางถามว่าอยู่ที่ไหน นายชื่อไค้แลหลุมหลาม
(วันคาร)

หลิว ว. ตาเหล่
"จุมกทรดตาถิว หลิวเหล่เพการ"
(พระมหาษาคก)

- หลัน น. ขนาด, รุ่น
 เป็นเหล่าเป็นหลัน ใหญ่ร้อยห้าสิบคน
 (สุทธกัณฐก)
- หลัน (น.) ขนาด
 กองแก้วกองทองเป็นหลันหลายหลัน แต่งครบสิ่งพัน อันมีในกรุงวิทิตธา
 (มโนหรานิบาด)
- หลัน (ว.) ลดหลัน, ขนาด
 รูปสัตว์จัดบาททวิมา ปักเป็นเหล่าหลัน
 (มโนหรานิบาด)
- หลาเหิน ว. พลีพลาบ, ชุ่มชุ่ม, ไม้ถ่านถี้
 "รูปงามใจชั่ว ไม้กัมแลด้ว ชั่วช้ากระหลาเหิน"
 (พระรถเมรี)
- หลาเหิน (ก.) เลินเล่อ, ไม้ถ่านถี้
 บุตรเรามากคะนอง จะล่าพองชักเหินเพลิน
 อ้อละให้หลาเหิน อ้อก้าเกินผู้เฒ่าแก่
 (สุวรรณหงส์)
- หลาด น. ตลาด
 "อยู่ที่หลาดจอบแจ ที่นั่นแลบ้านของเรา"
 (นกกาบ)
- หลาบ ว. เข็ด
 "หลาบแล้วแก้วพี่ คราวนี้ไม่มา"
 (พระรถเมรี)
- หลาบ ก. เข็ด
 "ตกชากคั่นคาเคื่อง บ่หลาบแล้วฤมาท่า"
 (พระมหาชาติ)

- หว่าแห้ว ว. เต็มที่ ?
 "ผัดแป้งแตงแง ทำสาวหว่าแห้ว แตงแงไปฮ้าง"
 (พระรถเมรี)
- หรีด (ก.) จรีด
 ออย่าทำหรีดหญิงพาล ลงกลางบ้านร้องคำผัว
 (วันคาร)
- หลัง ว. หลง, สืบสน
 "หลังหลงตัวของค้อรทัย คลั่งคลุ้มคลุ้มไป
 ภูวไนยหลงรักยักษ์"
 (พระรถเมรี)
- หลน ก. ตก, พลัด
 "พระสขุหลนไหล เส่ว้าใจนักหนา"
 (พระรถเมรี)
- หลบ (ก.) กลับ
 กองทัพหลบกลับเร้ว
 (สุวรรณหงส์)
- หลบ (ก.) กลับ
 เห็นมนุษย์ชกโยธา เป็นกระบวนรบหลบทูลนาย
 (วันคาร)
- หลบ ก. กลับ
 "ลูกหายหาไม่พบ ต่อแล่นหลบไปหาเมีย"
 (พระรถเมรี)
- หลังก้อง (ว.) หลังโก่ง
 คุณแก่แล่นฮ้องฮ้อง แลหลังก้องเหมือนธนู
 (วันคาร)

หทัยใจ ว. ไ่ว่างใจ
 "ฆ่าให้สิ้นชนม์ ทั้งคนทั้งม้า
 อฆ่าไว้ให้ช้า มารดาหทัยใจ"
 (พระรถเมรี)

หทัยใจ (ก.) ไ่ว่างใจ, เชื้อใจ
 จะไปในบุรี หรือพี่จะไม่หทัยใจ
 (วันคาร)

หทัยใจ ว. ไ่ว่างใจ, เชื้อใจ
 "ถ้าเป็นที่หทัยใจ ไปก็ไปเมื่อไม่ว่า"
 (พระรถเมรี)

หยาจก (ว.) ตาอยาก
 ยายว่าเฝ้าหยาจก ชดลกกราวคนชิง
 (วันคาร)

หทัย ก. ฉวย, จับ
 เด็กเอซเร็วไปหทัยไม้ กู่จะโถมโถมฉวยมโนห์ตรา
 (นางมโนห์ตรา)

หทัย (ก.) หทัยมิม, เอา
 ทอดประโยชน์ไ่ว้มากมาย เงินทองพอหทัยได้
 ฝ่ายมดหมอเพื่อนเข้าใจ
 (นายคั่น)

หทัยตา (ก.) หทัยตาแสดงเลศนัย
 ชาวเมืองที่ใจฉลาด ก็หวั่นหวาดกลัวตัวสั้น
 หุบหทัยตา...
 • (สุวรรณหงส์)

ตรง น. คูก, ตรง
 "เขาจะว่าขัดประศาสน์ จักมาวาดใส่กรตรง"
 (พระรถเมรี)

- หมั่ง (ก.) ชัยบ่ทำ เตรียมพว้อม คอยที
ฮั้นหมั่งตั้งท่าคั้น
(วันคาร)
- หม้าง
หนังสือหม้างแอดลม ม้วนเข้ากลมคาคสามแห่ง
(สับินคำกาพย์)
- หมินสาบ ว. สาบ
"เข้าในถ้ำลา หมินสาบขงขัง"
(พระรถเมรี)
- หมุกหมึก (ว.) มาก ใช้ประกอบคำ คำ
คนหนึ่งชื่อนางพริก คำหมุกหมึกเหมือนกับเทศ
(นายคั้น)
- หมุมหม่อม (ว.) มะรมมะคุ่ม
ปลดซ้ายคิดขวา ปลดหลังคิดหน้า
แกงขาหมุมหม่อม
(สุวรรณหงส์)
- หอบ ก. แอบ ซ่อน
"นางเอกลงมาอำหอบ"
(สุทธิกรรมชาดก)
- หอบ ว. แอบ ซ่อน
"พระรถผู้ฉ้อ นิ่งกระหอบหลบตัว เมื้อชั่วปากกระแสร"
(พระรถเมรี)
- หอบ ก. ซ่อน แอบ
ฟุ่กบกระหอบเงือเพ็เกวริบได้
(นางมโนทรา)

- นอก (น.) โทนก
 พุงพองท้องเหมือน นอกไว้ตัวชี้คนตกคั้น
 (สุวรรณหงส์)
- นอก (ว.) เปา, ค้อส ๆ
 ดึงจับสนอก หึงห้อยหัวพราย
 (มโนหรานีบาด)
- หนัก (ก.) หนัก
 ผู้ฟังยังสงสัย ลึกประเดี๋ยวใจอย่าหนัก
 (วันคาร)
- หนัก น. พันธุ์ไม้คล้ายขนุน
 "สะท้อนสะเดียร อาเกียรหลายพร
 ขุนชนัน จำตะสะเก"
 (พระมหาชาติ)
- หน้า (น.) หน้า
 ยายลาพาผายผัน มาบึงถึงหน้านา
 (วันคาร)
- หนัก (ก.) หนัก
 "คร้าเอาหมอนใหญ่ หนักคคคูนอน"
 (พระมหาชาติ)
- หนัก (ว.) สงบ เงียบ สว่างชา หมดฤทธิ
 นั่งลงไออยู่ช้องช้อง หนักไอไปฉายดัง
 เก็บเชอกร้าพาไปกิน
 (วันคาร)
- หนัก ว. ลังเล, ชั่งใจ, ทักล้าทักล้า
 "รบรอต่อต้านไป ไทจนจะรอดจึงชี้ว่า
 ยืนตะหนักซึ่งในจิต เกรงกลัวฤทธิมึงสา"
 (พระรถเมรี)

ไสย (น.) ไสยศาสตร์
 ลิงหนพราหมเรีสน ซึ่งโคราทขว้างฝาสไสย
 (มโนหรานีบาด)

ทก ก. โททก
 "จับลงทกเท็จให้ ได้แต่เนื้อไม่เรื่องราว"
 (สุกษิกรรรมชาดก)

หทัยโทยง ก. ชยมัตว
 "หัวเข้าเป็นจะโปง เดินหทัยโทยงคตราชรัม"
 (พระมหาชาดก)

หมหมาวน น. หมหมาวน
 "พระลักษมนคิดประมาท ต้องพรหมมาศชีวาสิญ
 หมหมาวนกิฮานผัน หักคอข้างคว้างส่งมา"
 (พระรถเมวี)

หน่วยตา น. นัยน์ตา
 "หน่วยตาโตคังแมวแห"
 (พระมหาชาดก)

หน่วยตา น. นัยน์ตา
 แลเห็นหน่วยตาอยู่แดงแดง
 (นางมโนหร)

หน่วยตา (น.) นัยน์ตา
 ไม่บอดแต่หน่วยตา น้ำใจจ้อยพลอยบอดกัน
 (นายตัน)

หนอก น. โทหนก
 "คอเป็นหนอกออกนีนป่า"
 (พระมหาชาดก)

- เสียง (ว.) เสียว, เป็ยง, เจ
ถ้าปดปดให้ตลอด ถ้าจะลอดหาทางหลง
หลงป่าอย่างวอยง งงอย่าเงืองเสียงอย่ากลับ
(สุวรรณหงส์)
- แล้ น. สาวแต่ไม่บริสุทธิ์
ถ้าสาวทักท่านว่าได้ ถ้าแล้ท่านห้ามไว้
อย่าได้เสพสมาคม
(สุทธิกรรมชาดก)
- แสก น. สาวแหวก
"กระเข้าแลแสกคาน ขอเกี่ยวเก็บมุลผลา"
(พระมหาชาดก)
- แล้ด น. กระโดง ครีบปลา
"มีจฉำหำหว ว่ายฮอฮัวในชลธาร
กระดิกหูชูเส็จีหำง ไล้กันเล่นแลเห็นตัว"
(พระมหาชาดก)
- โสด น. พันธุ์ปลาชนิดหนึ่ง
"ปลาโสดโสดใสีวี หำงหุ้บปลาใสีตัน"
(พระมหาชาดก)
- โสย (ก.)
เอาม้าเทียมรถ สกคแอบรดโดย คอม้าเชือกโสย รอบคอพาหี
(สุวรรณหงส์)
- ใสีพาน น. ใสีเทียนไซ
แม่เอฮขี^{๕๕}ผิง มันอ่อนไปดัวฮใสีพาน
(นางมโนหรา)

- เสียบ ก. สืบ
เสียบสร้างข้างม้าเข้าไทย
(สุทธิกรรมชาดก)
- เสียดชื่น ก. พิการ
ลูกเอซออำมาตยะแถมเล่น ออ่าให้เสียดชื่น ลูกรักผู้เจ้ามโนห์รา
(นางมโนห์รา)
- เสียดยังแล้ว ว. ณะที่ยังอยู่
จะดีจะร้ายประการใด บอกข้าสักหน่อยเสียดยังแล้ว
(นางมโนห์รา)
- เสียดศาย ว. เสียดาย
"เสียดศายแทนทองห้องปรา เพดานม่านผ้า
โรยราจะเกิดเรือใดไร"
(พระรถเมรี)
- "เสียดศายแก่กรุงแก้ว จะเห็นแล้วเป็นป่าช้า"
(พระรถเมรี)
- เสียดพุง (ก.) จุกเสียด
บอกลูกว่าเสียดพุง กุปรือจู้บิทยายเหวย
(วันคาร)
- เสียดน ก. คัดัน, พานหาเรื่อง, ไม่ยอมใคร
"อันว่าบิดาร เป็นคนเสียดนคน"
(นกจาบ)
- เสียดเมือง (น) พระเสียดเมือง
ปางพระเสียดเมืองเรื่องฉาย
สดับกัจฉิปราศ แห่งโพธิสัตว์บัญชา
(มโนห์รานิบาต)

สิ้นหยิ่ง

ว. หมดตัว, เต็มที่, หมดสิ้น
 "หญิงชายนี้ไกลไกล รักด้วยใครอย่าสิ้นหยิ่ง"
 (พระรถเมรี)

สืมือ

(น.) ฝีมือ
 อิงชนทราชจามรี สืมือแม่ใครเทียมกัน
 (มโนหรานิบาด)

สิ้น

ก. ตัด
 ถูกที่นางสามนักขา ชี้น้ำสีดา พระรามตัดคั่นสิ้นมือเสียด
 (นางมโนหรา)

สูกมุก

ก. สกปรก สกมก ก็ว่า
 "โลกก็แสนทุกข์ มันทิงมันหวง
 ไวกกลางสูกมุก ออย่าคิดว่าสุข
 เราทำนทั้งหลาย"
 (สวัสดิรักษาคำกาพย์)

สูง

พระสมิทบวชใหม่ สูงสิ่งงามสุดกำลัง
 (สุบินสำนวนเก่า)

สูงสี่ไม่มีระคาย เหมือนดวงแก้วงามบรร
 (สุบินสำนวนเก่า)

เสดสา

ก. ทุกข์ยาก ทรมาน ลำบาก ...
 "ได้ความเสดสา เวทนาจำจง
 เพียงชีวิตน้อง จะม้วยบรรลัย"
 (พระวรวงศ์)

เสดสา

ว. ลำบาก ทุกข์ยาก
 "ลำบากยากยิ่งเป็น เวทนาเสดสากาย"
 (สุกษิกรรมชาดก)

สายพวน (น.)

สู้ก็ตายหนีก็ตาย ค้างข้างหิ้งหลาย
ติดสายพวนรี
(สุวรรณหงส์)

สายเลี้ยว

น. สายเชือกที่ผูกปลายเลี้ยว
สำหรับรับรับเรือให้กินลม
"จะเอาความสัจ เป็นสายระโยงเพลา
ไปสิ้นสามเสา สายเลี้ยวเกี่ยวพาน"
(พระมหาชาติค)

สาหัส

ว. สาหัส, เข็มโหด
"จักดูหน้ามันอันสา หดอาจบิทา
ไม้เกรงอาญาแห่งกู"
(สุทธกัถกรรมชาติค)

สาตัว

(ก.)
คนดีมีอาจทำ มันตกต่ำไม้สาตัว
(สุวรรณหงส์)

สาเป

ว. ?
"หวานมันทั้งเรา กินเล่นสาเป หน้าพุกผาจาร"
(พระมหาชาติค)

สาสาม

ว. ไม่เต็มเต็ง
"แก่เฒ่าคราว่าปุดา ช่างเสน่ห์ห่อข้าสาม"
(พระมหาชาติค)

สิ้นยัง

(ว.) เสร็จสมบูรณ์, จบกระบวนการ
จัดทำจนสิ้นยัง ดังธรรมดามาแต่ก่อน
(วันคาร)

- สันจิต ก. คิด เข้าใจเอาไว้
 "นางแลเห็นกวางทราย เดินโคลง ๆ ชายสิงขน
 สันจิตว่าบิดคอร พี่น้องจอรเข้าไปหา"
 (พระรถเมรี)
- สา (ว.) ตามประสา
 นิดพั้งสิ่งสอนอนุชา แม้นอหังการ
 คีค่าพอสาเด็กอ่อน
 (สุวรรณหงส์)
- สา (ก.) รู้สึก
 บินเพื่อนร่อนเร่จบ คบชายสาอายุต่าง
 (มโนหรานีบาท)
- สากลัว ก. กลัว, ขลาด
 "ถึงประคุดมองคูไม่ จะเข้าไปสากลัวหมา"
 (พระรถเมรี)
- สากลัว (ก.) กลัว
 แต่แม่เป็นมารดา กับอสุราสากลัวมัน
 (วันคาร)
- สากลัว (ก.) กลัว, ขลาด
 ครั้นเห็นคนมา ไม่ค่อยเจรจา สากลัวตัวแข็ง
 (นายคั่น)
- สาต (น.) เสื่อ
 สุขนี้ปูลาด พร้อมสาตเต็มไป ให้นางเนาในศาลานั้นก่อน
 (มโนหรานีบาท)

- สอก (ว.) ลด พร้อง
ตาเฝ้าข้าวสอกท้อง มีฉีกช่องนั่งยองคอย
(วันคาร)
- สอด ก. ให้สินบน
สอดคู่ทำนายนผู้ใหญ่ ขอมมีน้ำใจ ได้ปลดเครื่องใส่เพื่อนรัก
(สุทธิกรรมชาดก)
- สออสองมุม (น.) กระสอบบรรจุของมี 2 มุม ที่กิน 2 มุม สอบนอน ก็ว่า
ของใช้ชายไม้ท่อม สออสองมุมจุกปากบาน
(วันคาร)
- สะเคียน น. พืชขึ้นต้นคล้ายสะท่อน
"ขุมขอสท่อนสะเคียน ชูชองนางตะเคียน ทุเรียนมางคุดพุทรา"
(พระรถเมรี)
- สะหัว ก. รดหัว
อ้ายเฝ้ากระชากโกหกไชรี เอน้ำปลา ร้าสะหัวมัน
(นางมโนहरา)
- สัญญา ว. สำคัญเอาจ่า, สมมุติเอาจ่า
"นางเก็บเอาจ่า ใส่ในกุษา สัญญาว่าผิว"
(พระรถเมรี)
- สัจจร ก. สัจจร, ไร่สมสู่
"ขึ้นสามงามที่สุด แกะอุณรุทเทียวสัจจร
สมพาสนางกนิทร อยู่ในถ้ำพระคุดหา"
(นกกาย)
- สันจิต ว. สำคัญเอาจ่า, กระสัน
"สันจิตว่านิจในปราง คว่าไม่พบนาง
ให้ลมมางว่านางแนบนอน"
(พระรถเมรี)

- ส้ม น.
ส้มซ่า
"ส้มจิวส้มซ่า หน้าสันคาร"
(พระมหาชาติคก)
- ส้ม น.
ส้มแป้น
"ส้มแป้นส้มโอ ดั่งปลุกปลุกโต" ส้มเกลี้ยงเพียงสัน แป้นจีนส้มจุก
(พระมหาชาติคก)
- ส้มเกลี้ยง น. ส้มเขียวหวาน
"มะตูมรายเรียง พลับพลวงส้มเกลี้ยง
ปริงปรางม่วงครวน"
(พระวรวงศ์)
- ส้มปาก (ว.) เปรี๊ยปาก
เราไม่ได้กินหมาก นั่งส้มปากอยู่ช้านาน
(นายคั่น)
- ส้มสุก (น.) ผลไม้ขนานาชนิด
เข้ามาปลาปลุก ส้มสุกลูกไม้โอชา
(มนโหรานีबाट)
- ส้ม น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง หมี่ ก็ว่า
"ส้มแลเสม็ด ทั้งคืบเค็ดเสมสาร"
(นกจาบ)
- ส้มจ น. ลำริด หมด ก็ว่า
"เงินทองเสื่อผ้า เครื่องส้มจทองเหลือง"
(พระรถเมรี)

ศาลา น. ศาลา
"กางกั้นศาลาไหล ให้ท้าวอาศัย ทั้งสี่มืนาน"
(พระมหาชาติค)

สง ก. อาบ สรง ก็ว่า
"เหล่าตักน้ำอาบสง เดินเป็นวงร้องสรรวสา
ชูชายนาคกรายมา นุดโธ้อ่าพวกชาววัง"
(พระรถเมรี)

สงสการ ก. ปลงศพ, ทำศพ, ฌาปนกิจ
สักขีกรรมสงสการผี ให้ทานทรัพย์นานา
(สักขีกรรมชาติค)

สดาช ว. เสียดาย
"เป็นดาชไม่สดาชชีวี คอยถ้าสมิ
อยู่ที่คือนทรายชายชลี"
(พระรถเมรี)

สมค้ำน (ก.) ร่วมคิดค้ำน
ข้าทาสญาติของตน ก็สมค้ำนสมอ้างอิง
(สุวรรณหงส์)

สมพ้อง ก. สมประสงค์
"ด้วยจิตเราคิดปรุ่บอง โทษิฮานสมพ้อง
พลันตวัสในอนาคคกาล"
(พระมหาชาติค)

สมลม ก. ปนคะกัน . สมรม ก็ว่า
"พรพิกในป่า เก็บมาสมลม
ทั้งหวานทั้งขม ไม่พิกทอดปลา"
(พระมหาชาติค)

เวณ ก. มอบ, สกให้
"มอบเวณให้หมด กำพคห่อฮา สีโคไนปธา เวณให้บุครี"
(พระรถเมรี)

เวลา (ว.) ล่วงเลขเกินควาร, บ่ายมากแล้ว, ใกล้เคียง
สุริยงนงค์พังงา คั้นเวลาลาจอมโคตร
(สุวรรณหงส์)

เวศนุกัน น. พระวิษณุกรรม
"ส่วนพระเวศนุกัน อันมีฤทธิล้าอุคม์
เป็นแขนซ้ายพระพุทธรูป บริสุทธิชื่อพระโมคคัลลาน"
(พระมหาชาติดก)

แก้ว ว. แหว่ง, เว้า
"ล้วนศิลาตาย แก้วเว้าพรวยพราย
เพลีสพลั้งเพราดา"
(พระมหาชาติดก)

วัง ก. เฝ้า, ระแวดระวัง, จ้องดู, คอยติดตาม
"กู่จะเข้าไปในปรา คอยวังแลกระแสดการ"
(พระรถเมรี)

วังเวณ (ก.) โทมณัส, ทุกษ์โศก
ที่สุขจะทุกษ์ ราชรีที่สนุก จะวังเวณใจ
(มโนหรานินิบาด)

วัน ก. พัน
"โพรงโพรงปราบนก รากกรังเอา
วันรัตรวมเอา กิ่งก้านพัวพัน"
(พระมหาชาติคก)

วันยังคำ (ส่า) ตลอดทั้งวัน
"วันหนึ่งยังคำ กิ่งถ้ำคูลา"
(นกกจาบ)

วาง ก. ปล่อฮให้สัตว์เริ่มต่อสู้กัน
"แล้วสองกษัตรา วางไก่ให้ชน"
(พระวรวงศ์)

วาน น. กั้น
"ข้าวปลามันไม่หุง ฟ้าจะนุ่งไม่เม็ควาน"
(พระรถเมรี)

วิคสนู น. พระวิษณุกรรม
"วิคสนูกคืนไคยอิน องค์อำมรินทร์รัสเรียกหา"
(พระรถเมรี)

เวเข้า (ก.) ไกวเปลพร้อมด้วยแห่กล่อม
หากระดานมาสักอัน มุกเป็นเปลให้เวเข้า
(วันคาร)

แลเกิด (สำ) ดูแวว ดูบุคลิก คล้ายคลึงขณะ ลายเกิดที่ขาไก่
 "ไก่ต่อแลเกิด เปิดแลทางไซ
 คนดีเล่าไซรี แลทรงกิริยา"
 (พระวรวงศ์)

แลไม่แลมา ก. ความหา คั้นหารอบ ๆ ตัว
 แลไปแลมา ฉายาก็คว่าเอาปีกได้
 (นางมโนहरา)

แลน น. ตะกวาด
 ลูกอ้ายหมูสุ ลูกอ้ายชวาลันแลน
 (นางมโนहरา)

แล้วไสหมิง (ว) แล้วกระมัง
 เดินเมือขแล้วนั่งลง กุ้มันหลงแล้วไสหมิง
 (วันคาร)

โถมลาเพ (ก.) เล้าโถม, ประโถมฐ ปล่อย
 สุนพึ่งนารถ โถมลาเพสวาท ว่ามิ่งมีศรี
 (มโนहरานิบาด)

โล้สงขลา (น.) อวูชชนิดหนึ่ง
 ถัดมาดาบโล้สงขลา ยี่ปุ่นตีตรา
 ดาบมลรกระบี่คร่ามทอง
 (มโนहरานิบาด)

ว่อง (ว.) ว่องไว แคล้วคล่อง
 กุณภที่เก็ชวชนชวาช ได้ม้าว่องสองตัวชยัน
 (สุวรรณหงส์)

ว่อง (ก.) ว่องไว, คล่องแคล้ว, ประเปร็ชว
 แล้วยกสององค์ ขึ้นทรงม้าว่อง
 อาษาพาสอง เดินหน้าอาศรม
 (สุวรรณหงส์)

- เลลาด ๖. เค้ารอย
"จะเดินจะนาค เลลาดผู้ดี"
(พระรถเมรี)
- เส้น ๖. พุคจาหยาบโตน, กลิ่ง
"พุคจาพาที ยังไม่เส้นสา"
(พระรถเมรี)
- เลียว น. ไม้ที่ขึงใบเรือ ด้านล่างเรียกเลียวล่าง ด้านบนเรียกเลียวบน
- เลียดหลง น. ชื่อโรคของสตรีชนิดหนึ่ง เกิดจากระดูผิดปกติ
"อาษาเลียดหลง ฮาคงฮากะพัน"
(พระมหาชาติ)
- เลื่อยหน้า ก. เมื่อยล้าและอ่อนโรย
จะหยุดอาศัยก่อนเกิดหน้า พยายามเลื่อยหน้าจะคลาไคล
(นางมโนตรา)
- แล ก. มอง
"แกะได้คนละอัน ปิดผ้าไว้มิให้แล"
(พระวรวงศ์)
- แล ก. ดู ลอง ทดลอง
"จำเป็นตัวข้า อาสาแลก่อน"
(พระวรวงศ์)
- แล (ก.) ดู
เชิญเจ้าเชิญแม่มาแล มาทงเอาสาตรา
(นางมโนตรา)

- ลีน (ก.) ลืมตา
กรรมเวียงตามเบือผาตมา ยั้งขึ้นลีนตา กัศนាប់เห็นสิ่งใด
(นายคั่น)
- ลีนตา ก. ลืมตา
"ลีนเนตรขึ้นเห็นถาษี"
(พระมหาชาติคก)
- ลูกขึ้น
คุณุขยามชอบเพลลา ลูกขึ้นชกแข็งธา
สอดคางเกงเขี้ยวใบชะอม
(สับินสำนวนเก่า)
- ลูก น. ส่วนประกอบของใบเรือ
(คือสายระยาง ?)
"เส้ากระโคงโองลุดมวัง"
(พระมหาชาติคก)
- ลูกลัน (ว.) เร่ง, ค่วน
คุดุทรงธรรม ลูกลันเกี้ยวพราหมณ์
(สุวรรณหงส์)
- ลูกผักลูกหญ้า (สำ) พืชผักผลไม้
"หาชุกหาธา ลูกผักลูกหญ้า
เอาคิดตัวไป"
(นกจาบ)
- ลูกสัก น. สลักเพชร, ไม้หรือเหล็กลิ้ม
"กุศลพอพิง เป็นลูร์สัก เหล็กวัดตอกตริง เข้มแข็งขันขึง ท้าวล่าสำเภา"
(พระมหาชาติคก)
- เลอะเคอะ น. (ชำโง) สมุนไพรรักษาฝีแก้มือ

- ลำพัน น. ไม้ดอกชนิดหนึ่ง
"ดอกคำและลำพัน กรรณิการ์และสารภี"
(นกกาบ)
- ลำเล็ก ก. ทวงหน้^๕บุฤคณ
สมที่ร้ำยมันสำบาน ลำเล็กมันประจาน
เอาไม้ไผ่ลงจากเรือ
(สุกษักรรรมชาดก)
- ลิงชิงเส้า น. การละเล่นของเด็ก หมาชิงมูม ก็ว่า
มาเราจะวิ่งลิงชิงเส้า ข้าวโน้นนะเจ้าเป็นแดนพี
(นางมโนหรา)
- ลี น. ชนี้ ชะดี ก็ว่า
"ชะลีไว้ไม้ส่งเสื่องมา ร้องให้โทษหา หาคู่อยู่ปลายไม้วัง"
(พระรถเมรี)
- ลัดลัน (ก.)
ชยับตัวชเง้อมฮีน เทฮียบไม้ลันลัดลันแพลม
(สับินสำนวนเก่า)
- ลัดลัน (ก.) แลบลัน
ลัมลงนอนแลบลันพลาม
(วันคาร)
- ลิเภา น. ลิเภา
"ไผ่ผากรากตรอก ลีเภาเถาผวก
พาดพันกระสัง"
(พระมหาชาดก)
- ลิ้ว น. (ชาโกล) สมุนไพร สำหรับแก้เจ็บเส้น

- ลา (น.) ทางสาธารณะระหว่างบ้าน
อำมาตย์ไปวไป ทัวเมืองเวียงชัย
ทุกตรอกทุกลา
(วันคาร)
- ลาพอน ก. นำเรือขึ้นคานตอกหมันแล้ว ทาย้อมด้วยน้ำดินขางทั่วทั้งลำ
"เล่มือฮาลากอร ตรีกเหล็กตาปู"
(พระมหาชาติค)
- ลาช (ก.) ทำลาย, สลาย, พัง, รื้อ
ตัดผมผิดคิดถึงเดือน ปลุกเรือผิดคิดจนลาช ทำนาผิดคิดทำไร่
จนหัวออกรวงเป็นผล
(สุวรรณหงส์)
- ลาวาด ก. กลับกลอก เล่ห์กล
"อันเหล่าชีเมาโจงเงง สำหรับกันเองกับหญิงเพศยาลาวาด"
(สัทธรรมชาดก)
- ลำ (ว.) อ้วน ลำสัน
พอมไฟลำเป็นปานกลาง
(มโนหรานินบาท)
- ลำต่อ ว. อ้วนเตี้ย
"ชายรูปโจงเงง ลำสันต่อเหมือน พุนเกิดมาเอง"
(สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- ลำป่า น. พันธุ์ปลาชนิดหนึ่ง
"ลำป่าก็ค้ำใน สินธุโบกขรณี"
(พระมหาชาติค)
- ลำพัน น. พันธุ์ปลาชนิดหนึ่ง
"แก้มช้ำคำผุดผิน ลำพันช่อนนอนในโพรง"
(พระมหาชาติค)

- ล่วม (น.)
ล่วมหักทองไหม มีเครื่องใส่ใน ส้อมล่วมลาวทอง
(สับนสำนวนเก่า)
- ล่อคอ ก. โพล์ศีรษะ ขึ้นคอ ชูคอ
ล่อคอออกมาจากโพรงไม้
(นางมโหฬาร)
- ลอยนวล ว. ตามสบาย
"พระค้อยนั่งลอยนวล แล้วตรัสชวนพี่พาลี"
(พระรถเมรี)
- ลักเลง น. นักการพเนิน, นักแสดงอาชีพ
"ลักเลงหลงบ่อนเบี้ย นั้วลัดเมือไปแต่ตัว"
(พระรถเมรี)
- ลักเลง น. นักแสดง
"ให้ออกไปสู่ ลักเลงทั้งหลาย
อย่าได้นั่งอยู่ เล่นให้เขาดู ตามครูเรียนมา"
(พระรถเมรี)
- ลึง (ว.) ลาง, บาง
ผู้ฟังลึงคนโอดเขลา นินทาว่าเรา แต่งเรื่องราวผิดบุราณ
(สุวรรณหงส์)
- ลัดขอด ก. ผลิบ, แตกใบใหม่
"ระคุดหน้าผนพริค ไม่ค่อยลัดขอดขึ้นอื่น"
(พระรถเมรี)
- ลา ก. เสียรูปทรง คลาสรูปวงโค้ง เช่น เบ็ดลา คันศรลา เป็นต้น
"คันศรจะมลา ค้อยนิจารณา
หน่วงสายประมาณ"
(สวัสดิรักษาคำภีร์)

- ลกลก ก. รัยเร่ง ลุกลุกลน
ไถ่ผ่านท้าวไพรี แล่นลกลกยกเงี้ยวกิน
(วันคาร)
- ลงสิ้น (ก.) ตกลง
ผิดวงศ์พงศ์เทวัญ กุกกลงก็ผิดที
(วันคาร)
- ลด ก. ตอน
"กบนาปลาหลด ปลาไหลไถ่ลด
เนื้ออ้าวค้ำจี้"
(พระรถเมรี)
- ลด (ก.)
คำเปิดของนายชยศ คำไถ่ลดของเงินสาม
คำควายของนายราม คำนกกนกับปลาไหล
(สุบินสำนวนเก่า)
- ลมตี (ก.) ลมขึ้น
ลมตีวันละสี่หน ทนเหลือทนหนึ่งช้อย
(วันคาร)
ลมตีมิได้ขาด กลัวพระบาทจะสิ้นชนม์
(วันคาร)
- ลมพัด น. ชื่อลม
"ลมพัดพัดรอนรอน สุวิทย์แสงลับคิรี"
(พระวรวงศ์)
- ลมส่งท้าย (ก.) ลมพัดไปยังทิศที่จะไป, ลมคิดใบ
จากคลองออกทะเลใหญ่ ลมส่งท้ายไม่หยุดย่อน
(วันคาร)

- ริงรั้ง ว. รุงรั้ง
 สู้ตรวนเข้าใส่ ริงรั้งทั้งสามประการ
 (สัทอักษรหม้อดก)
- ริงรั้ง ก. รุงรั้ง
 "จนเอ็นเส้นคลอน ริงรั้งทั้งกาย"
 (นกกจาก)
- รู้แหง ก. รู้จัก
 "ใครไม่รู้แหง ตำแหน่งโจรป่า"
 (นกกจาก)
- เรต (น.) ประเพณี, จารีต
 ไปรยปราชวารี คามเรตพราหมณ์ชี่ โยธ้อันตาม
 (สุวรรณหงส์)
- เร้วรา (ก.) ทำที่ไม่กล้าสู้ ครึ่งสู้ครึ่งถอย
 กองทัพหลบกลับเร้วรา
 (สุวรรณหงส์)
- เรียด (ก.) ชิด แนบสนิท
 รอยคานหาไม่มี ช่างเรียดดีเหมือนเนื้อเคี้ยว
 (วันคาร)
- แรัง น. ผังผืดได้คอเช่น วัว, ควาย, ไก่
 "สร้อยคอสีตองอ่อน แรังและหงอนเป็นแสงดาว"
 (พระรถเมรี)
- โรงธรรม น. ศาลาการเปรียญ
 "โรงธรรมโสภา ศาลาอันใหญ่"
 (นกกจาก)

- ราชา ว. มากมาย
"อยู่ศาลานอกหน้ากรุง ต่อคำสูงกินราชา"
(พระรถเมรี)
- ราชา ว. มาก
"เหมือนเพชรเหมือนทอง ไม่หาเรือนรอง คายของราชา"
(พระวรวงศ์)
- รำแห น. ผลไม้ชนิดหนึ่ง เปลือกผลหนา
"รำแหลำไย บอกใส่ขึ้นสอง"
(พระวรวงศ์)
- รำทำ ก. ทูตชยากอันเนื่องนาน
"กินอยู่นอนนั่ง วิปริตผิดกาย ชาตกำเริบรำทำสำระสาย"
(พระมหาชวลก)
- รำมะแซ (น.) พันธุ์ไม้คล้ายจำปูนป่า
มีตะรำรำมะแซ ประหญิงชงโค
(มโนหรานิบาด)
- รังไร น. เไรไร
"แมวคราวร้องก้องไพเราะ ทั้งรังไรแลจักจั่น"
(นกจาบ)
- ริดส่อหา ว. ริชฮา, อิจจา
"ควรรฤท้าวมา ริดส่อหาแก่เมื่อ"
(พระรถเมรี)
- รว ว. ฮาว
"ให้ปลุกเป็นโรงทอง สิบเก้าห้องทั้งกว้างรี"
(พระรถเมรี)

- รักษา (ก.) เลี้ยง
ตัวของมันเป็นพรานป่า รักษาของเหล่า ใช้ให้ทานคัมภีร์
(วันคาร)
- ริงท้าย ว. สุดท้าย, หลังสุด
"มหาดเล็กเหล่าเล็กใช้ เดินริงท้ายหัวรอฉา"
(พระรถเมรี)
- ราด น. ค่ายกศรู
"หม้อลบาทสองบาท เสียดำราดนิกหนา
แต่โหมกินฮา สิ้นเงินเป็นถัง"
(พระรถเมรี)
- ราว (น.) ชนิดของค่าประพันธ์ คือ ภาพย์สร้างคนางค์ บางทีเรียก ราว 28
- ราวา (ว.) แม่กางฮาว
วางมารก็กลืนควาย กลืนแต่ท้ายเขาราวา
(วันคาร)
- รายมาช ว. มากเรื่องมากความ พร้าไม่รู้จบ
เจ้า^๕นแอบคาย ชักถามรายมาช
ไม่รู้จักไก่อ
(สัทยักรรรมชาดก)
- ราว น. แนว, ทาง
"ตามราวผักไป ที่ให้พฤกษา"
(นกจาบ)
- ราวสา ว. มาก
"สาวอย่างสิบเจ็ด เหมือนเพชรเหมือนทอง
ไม่หาเรื่องรอง คายของเราสา"
(พระวรวงศ์)

- ชย ก. ชย
 "บันดาลพระบาท ทัั้งคู่ขันธิ เหยียบเกษภาชี ชฎิลดาบส"
 (พระมหาชาติ)
- เฮย ก. ท่า
 "ภายหลังอ่าเฮย อ่าได้ท่าโทษ"
 (พระวรวงศ์)
- เฮยยก ก. เวียก
 "เมื่อตามมาหา เฮยยกให้กลับมา รับภาชีไป"
 (พระรถเมวี)
- แฮ ก. ตอแฮ ล้อเลี่ยน หอกล้อ ทะแฮ กี่ว่า
 ทะแฮกันไปกันมา แก่น้ำวะค้ำว่า ลูกเฮยมาทะแฮแม่เล่น
 (นางมโนหรา)
- แฮง (ก.) แฮย
 ถอดก้านบัวแดง แฮงงูคุดกลาง
 (มโนหรานิบาด)
- แฮบ
 แม่ไปแฮบว่า พี่น้องน้ำป่า ลงคำจำหมาย
 (สุบินสำนวนเก่า)
- แฮะนั่ง (ก.) กั้นกระแทกพัน
 แฮะนั่งหน้าหู้หู้ แฮะดังควากแกลบอดจ่า
 (วันคาร)

- สาหนุ น. สาหนุ
 "คว้าว้าได้โหรา สาหนุด้วยพลัน
 กินเข้าไปนั้น ไม่ให้คนเห็น"
 (พระวรวงศ์)
- ชาว (ว.) ชาวมาก
 เรื่องหลังยังมี นารีนิกาน
 (สุวรรณหงส์)
- ชำ ว. ช้อยยับ, ยับเฮิน
 "ภูษาช้ำขาดชำ ถ้าแกล้งทำไหนดจะเสี่ยของ"
 (พระรถเมรี)
- ชิก ก. ไล่
 "โลดสก็คชิกไล่กัน เก็บบขุขรรณมาพชชช"
 (พระรถเมรี)
- ชิก ก. ชับไล่
 "ถ้าชิกมันเสี่ยได้ เราทั้งหลายจะเป็นตัว"
 (พระมหาชาดก)
- ชิก (ก.) ไล่ ไสส่ง
 มคคันมาพบไท น้ำฝิ่งแล้วช่ำชิกเลข
 (วันคาร)
- ชิก (ก.) ไล่
 ไอ้สู้นับป็นสองตัว แช่งชิกวิวคนหัวจา
 (วันคาร)
- ชี ก. ชย
 "โหรฝิ่งนางชับ คั่นในหัวคับ เอามือชิว"
 (พระรถเมรี)

ช่อน (น.) พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง เปลือกมีรสฝาดใช้แทนหมากได้
เปลือกช่อนเก็บกับพลูหนึ่ง คงปะมั่งไปข้างหน้า
(วันคาร)

ยัง (ว.) มี
จึงยังพราหมณ์หนึ่งษา มากประสิทธิ์อาคม
(มโนหรานิบาด)

ยังชั่ว ว. คิซัน, พอประคองตัว
"กายนางเพียงสั้นริ้ว ค่อยยังชั่วปลงจิตใจ"
(พระรถเมรี)

ยังอ่อน น. (ชาโถ) ชาติสมุนไพรสำหรับให้กำเนิดลูก

ยักคอ ม้ายมายตั้งท่า ยักคอล้อกัน
(สุบินสำนวนเก่า)

ยักคอ (ก)
แสดงท่าที่ยอมรับโดยการพยักหน้า
ชายอีได้ฟังคำ ทำยักคอหัวร่อว่า
(นายคั่น)

ยักหาญ ว. หงายหลัง
"ล้มยักยักหาญ ลงกลางหว่างหิน"
(พระรถเมรี)

ยา ก. หย่าร้าง
สามผิวแต่ล้วนยา เจ้าอย่าได้เสพกามกล
(สุกษิกรรมชาคก)

ไม้ทันทึง (น.) ๗

ประเทืองโชติตามลิกษา ระยะเวลาไม้ทันทึง
(มโนหรานีบาด)

ฤกษ์บน น. ๗

"แต่ในเจ็ดวัน ให้ทันฤกษ์บน
แต่งการมงคล อภิเชกสองรา"

ชกที่

ก. ชกสำหรับอาหาร
หันเรือกอ้อสเชิว เข้าไปชกที่ออกมา
(สุทธิกรรมชาดก)

ชกหวัค

มันฉวยทางชัก ให้ถกชกหวัค อ้าปากชวิชดู
(สุบินสำนวนเก่า)

ชน

น. ตะบันหมาก
"เอาทองคำดี มาตีทำชน"
(พระวรวงศ์)

ชน

(น.) ดินพรุ หรือโคลนที่ส่วนผิวแข็งเป็นฝ้า ส่วนล่างเหลว
ทำค่าชราสไป ตามริวแนวป่าพรุชนด์
(สุวรรณหงส์)

ชอไหว

ก. ชกมือไหว
"นั่งลงชอไหว สองนายนั่งอยู่"
(พระรถเมรี)

ชอน

ว. ชอง
"ถ้าเจ้าสมุคชา ชอนวอนว่า ให้เคื่องพระทศ"
(พระรถเมรี)
"ไทนเหลสแกดั่งมา ชอนท้าวผู้ผิว"
(พระรถเมรี)

ไม่รอดชั่ว ก. ไม่ตลอดรอดฝั่ง
"เห็นไม่ตลอด ไปไม่รอดชั่ว
ด้วยว่าบุญตัว มีน้อยเสียใจ"
(พระมหาชาติคก)

ไม่รู้แห่ง ว. ไม่รู้ที่
"ถ้าวาคณธรรพ์ นาคันแม่ไป น้อคิดจอนใจ ไม่รู้แห่งหา"
(พระรถเมรี)

ไม่สา ว. ไม่รู้สึก, ไม่สำนึก, ไม่แค้น
"จึงแจ้งความว่าข้างใหญ่ ยืนขวางหนทางไป ไล่เท่าใดมันไม่สา"
(พระรถเมรี)

ไม่สาโหร (สา) ไม่เอาโหร ไร้น้ำยา
"วิ่งตาขาวด้วยตกใจ ลางคนไม่สาโหร เข้าเล่าไก่แกล่าทาง
(วันคาร)

ไม่สาโหร (สา) ไม่เข้าท่า, ไม่มีน้ำยา
"ถึงให้กูเปล่า ๆ กูไม่เอาไม่สาอะโหร"
(พระรถเมรี)

ไม่ออกปาก (สา) ไม่พูดนับแต่คำเคี้ยว ไม่เอ่ยปาก
"จะจับเอาชาย ชู้ของลูกยา
มิได้ออกปาก ไปจากคูลา"
(นกจาบ)

ไม่ง่ามกา
จัดให้ไต่ลวด เอาหวายชิงกวาด
บนไม้ง่ามกา
(สุมินสำนวนเก่า)

- แมงป่อง (น.) แมลงป่อง
มารกระบี่ แปลงภาษาเป็นแมงป่อง
(วันคาร)
- แมวคราว น. แมวเถื่อน ?
แมวคราวร้องก้องไพเราะ ทั้งร้องไรแลจักจั่น
(นกจาบ)
- โม่ (ว.) โม่
ครั้นจะนั่งเชื่อว่าโม่ ครั้นจาวโม่เชื่อว่าบ้า
(วันคาร)
- โม่เข้ายา ว. โม่เป็นประโยชน์
"ความโลภก็มีเข้ายา ต่อแก่เผ่าชรา
เห็นทันตาในโลกีย์"
(สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- โม่ได้เหื่อง (ว.) บ่อส ๗, เป็นปกติ
ผิวเมื่อยพูดจากัน ว่าเช่นนั้นโม่ได้เหื่อง
(สุวรรณหงส์)
- โม่ตริก ว. มากมาย นับไม่ถ้วน
"สิ่งใดจะเท่าลึก พระขรรคมโม่ตริก
หนาแน่นนักหนา"
(สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- โม่พักแหล่ง (สำ) "ไม่ต้องพูด, ป่วยการพูด
รู้อยู่แก่ฮาย หลานโม่พักแหล่ง
(นายคิน)

- แม่ (ก.) เห็น, หดเข้าไป
 ค้ำขวานดาแม่ถึงโคน
 (วันคาร)
- เมรุชีก (น.) ส่วนประกอบของเมรุ ?
 "เมรุชีกเมรุชีก ทำให้แปลก ๆ ทั้งแปลกคี่นั้น"
 (นกจาบ)
- เมรุชีก (น.) ?
- เมลินตา (ก.) ลืมตา
 กระป๋อมารเพื่อนพ้อง กาย เพลินเนตรได้ให้พิสง
 (วันคาร)
- แม่เนื้อ น. กวาง เนื้อทราย
 "ผู้ชายหรือเสือ หญิงหรือแม่เนื้อ"
 (พระรถเมรี)
- แม่ยอหัว น. เจ้าแม่เหนื่อหัว
 "ว่าแม่ยอหัว ข้าเฒ่านี้กลัว ไซ่ที่น้องหมาย"
 (สุกขิกรรมชาดก)
- แม่โศค น. นางพญา จำฝูง
 "สัญญาว่าจิว มีทั้งคอกใหญ่ นึกว่าจะโ
 แม่โศคเมื่อใด นึกว่าป่าใหญ่ ไหนจะไร่ปึกษา"
 (พระรถเมรี)
- แม่ฮัมา น. คำเรียกภรรยาของคน
 ประทานท่านให้ ได้เลี้ยงแม่ฮัมา
 (นางมโนตรา)

- มีแก่ (น.) ผู้เต่า, ผู้อาวุโส, ผู้ใหญ่
 นายชวานเป็นมีแก่ ช่วยดูแลกับนางปุก
 (นายคั่น)
- มีเรือน ก. แต่งงาน, มีคู่ครอง
 "สุขใจสุขไหนจะเหมือน สุขแรกมีเรือน
 สุขยิ่งกว่าเพื่อนทั้งหลาย"
 (พระรถเมรี)
- มีก ก. คมอย่างกระหยา
 "ว่าพลางมีกเหล่า มีกจอกหนึ่งเล่า
 มือแบะเนื้อไก่"
 (พระวราวงศ์)
- มีก อำมาตย์มีกเหล่าเข้าหลาย เมื่อดึงตาด้าย
 พุดจาปราศรัยโมตรี
 (สับนสำนวนเก่า)
- มุด ก. คำดังกบอยู่ใต้ท้องน้ำ
 คำมุดครั้นมุดขึ้นมาได้ ร้องเรียกโถมลายมโนตรา
 (นางมโนตรา)
- มุดสิ่ง น. อีเห็น
 "มุดสิ่งรอกจรนอนบน ปลายพริกษาพล
 นีรมลแลแล้วพันไป"
 (พระรถเมรี)
- เม็ด ว. มิด
 "ว่าผิวช้านแลจับ หงษ์ทองแล้วสับ
 หัวตั้นเสียดกลางเมือเม็ด"
 (สุกษิภรรมาชาดก)

- มั่ง (ว.) บ้าง
ใครมั่งซึ่งคิดอ่าน สารถึงพ่อชอลูกสาว
(วันคาร)
- มัจฉมาง น. ปลาที่มีหางใช้ประกอบพิธีกรรมเช่นสรวง
"รายเครื่องมัจฉมาง จัดใส่จานอันอย่างดี)
(นกกาบ)
- มัดกะ (ก.) ทลิ่ง มัดถ้ำ ก็ว่า
เคอะแล้วมัดกะปน ลิ่ง เข้ากันสมเป็นลื่อน
(วันคาร)
- มัดตอง
พมครั้นมัดตอง คัวต้อคือปล้อง
สมตองใจชาย
(สับินสำนวนเก่า)
- มาธา น. 1. ปุ๋ย
2. กุดมี
"มาธานั้นไซ้ มีไซ้อื่นไกล ฝึในอุทธาน)
- ม้าง ท. ม้าง, ฆ่า, ทำลาย
"ถ้าเม็ชทำผิด ถึงม้างชีวิต
เม็ชไม่คิดตัว"
(พระรถเมรี)
- มาต้า (ก.) เชิญเข้ามา, เข้ามาเถอะ, มาเถอะ
มาต้ามาแลไทร ไปบอกแม่มึงมากัน
(วันคาร)
- มีแก่ น. เต่า, ผู้อาวุโส
"ทำได้พอใจเอง มึงไม่เกรงเรามีแก่"
(พระรถเมรี)

มรับ (น.) สำรับกับข้าว
มรับทองของคาวหวาน เต็มทุกงานหอมวิไล
(วันคาร)

มรับ ข้าวหนมที่ยังเหลือ ถ่ายใส่มรับลำดับโอ
(สับนสำนวนเก่า)

มล้าง (ก.) ทำลายล้าง
ให้ไปมล้างชุมภู จิตนาคจากสระรา
(มโนหรานิบาด)

ม่วง น. พันธุ์ไม้
ม่วงกล้วย
ม่วงคล้ำ
ม่วงแขกเต้าลิ้มรัง ?
ม่วงข้าง
ม่วงพรวนทอง ?
"ม่วงกล้วยม่วงคั้น ม่วงคล้ำม่วงมัน
จวบค่อมหอมหวาน แยกเต้าลิ้มรัง หัวข้างฤาแลน
พรวนทองจันทการ สามร้อยมีถึงผิว"

ม่วงคั้น น. มะม่วงป่า
"ม่วงกล้วยม่วงคั้น ม่วงคล้ำม่วงมัน
จวบค่อมหอมหวาน"
(พระมหาชาติค)

มืองคล้อ น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง
"ฤศดวงมืองคล้อ เอ็นหดเอ็นทอ
หุงน้ำมันใส่"
(พระมหาชาติค)

มักม็อก น. (ชาไก) ฮาสมุนไพรร สำหรับบำรุงโลหิต

แพ้ว น. หุ่นไล่กา
 "ตั้งหุ่นแพ้วนก ทรายกกระจัน"
 (พระมหาษาดก)

โพง ก. โพง กุณ
 "ใส่ผ้าโพงหัว พาไปกินปลา"
 (พระรถเมรี)

โพง น. โขงโลง
 อ้ายเฒ่าจุมูกโด่ง คุณเหมือนโพงเขาวิดปลา
 (นางมโนตรา)

พินไม่กิน (ก.) พินไม่เข้า
 ใครพินกับกระบี่ ผิดทุกที่ไม่พิน
 (วันคล้าย)

เพิ่น ก. เพิ่น คีนสติ ได้สติ
 "จงเพิ่นเดินกาย นอนสายโยหนา"
 (พระมหาษาดก)

ไฟกิน (ก.) ไฟไหม้
 รักน้องต้องทุกข์ จิตตั้งไฟกินใบคา
 (สุวรรณหงส์)

เพตรา (น.) คุดทะราด
คนหนึ่งหัวเพตรา แล่นเทียวหน้าราวฉีกเรือน
(วันคาร)

เพลาะ โคลเพลาะเคาะเดินมา ขุนพฤษยามองมุ้งหมา
(สับินสำนวนเก่า)

เพชญ (น.) พระวิษณุกรรม
จึงเรียกเพชญมา ว่าท่านจงเร่งลงไป
(วันคาร)

เพิ่น (ว.) ระดับ, ขนาด, ปูน, ป่าน
ศึกเพิ่นนี้ใคร จะอาสาเข้าไปตี
(มโนหรานิบาด)

เพิ่น น. ฝัน
"พราหมณ์คำนับฮินเรียงหน้า
เหนือเพิ่นแผ่นดินสุภา"
(พระมหาชาติ)

เพื่อ ว. เรือย ๆ, ไม่หยุด, บ่อย ๆ
"ลิมหลงลิมเสวย บ่นเพื่อเพื่อไม่เว้นวาน"
(พระรถเมรี)

แพ้ว น. มะพร้าวชนิดหนึ่ง
"ยังเล่ามะพร้าว มะแพ้วทางเม"
(พระมหาชาติ)

แพระ น. สะพาย
"ลักแต่แก่ระผ้า สิ้นค้าปากเรือ"
(พระรถเมรี)

- พุงปลา (น.) ไตปลา, กะเพาะปลุก
ถ้าเขาบอกขายพุงปลา เองจงซื้อเอามา
สี่ห้าหม้อให้พอการ
(นาศคิน)
- พุงใหญ่ (ก.) ตั้งครรภ์
พุงใหญ่ก็ว่า ออ้าได้กลอกกลับ
(วันคาร)
- พุ่ม (ว.) ตุ่ม
สองดอกพิงตั้งตุม ดอกอึ้งพุ่มตุมหมดจจ
(สุวรรณหงส์)
- พุ่ม ก. ตุ่ม ตุ่ม ก็ว่า
"บ้างล่องลำในธาร แกวกใบก้านเก็บดอกพุ่ม"
(พระรถเมรี)
- พุกัน น. มาตราเงิน
"กรุงมานประทานมา สีสับห้าบาทพุกัน"
(พระรถเมรี)
- พุด (น.) พันธุ์ไม้ยืนต้น ผลคล้ายมังคุด
"จำไมรยพุดไฟแพโพ"
(พระรถเมรี)
- พูน ว. กองสูงเป็นเนิน
"ทราษแหวดั่งแก้วปัด พูนหน้าวัดพระฤาษี"
(พระรถเมรี)
- เพ็ดจ้อน (ก.) ถกเขมร หักร้าง
เห็นบชายรั้งผ้า เพจจอรแล้วเดีว
(มโนหรานิบาด)

- พยาน น. พยาน
 คงคารมนี้ศาล จงเป็นสักขีพยาน
 อันสองกุมาร ก็ปารดั่งดวงหทัย"
 (พระมหาชาติ)
- พ ๖. อ้วน
 "เลือกเอาแต่ข้างตัวพี่ ตัวกล้าสามัคคี ผูกแล้วจงเร่งเข้ามา"
 (พระวรวงศ์)
- พ ๗. อ้วน
 ส่งต๋าค่าชาวพี่ พอมไผ่ล่าเป็นปานกลาง
 (มโนหรานินบาท)
- พ ๘. อ้วน
 พอมไผ่สั้นที่ ออกเหมือนคมพริ้ว
 แต่เพียงเรามา พี่ขึ้นคืบคืบ
 (นาชคัน)
- พ ๙. เฟิง
 "เจ้าเฟิงกลับมา ถึงในวันนี่"
 (นกจาบ)
- พ ๑๐. (ว.)
 เก็บหาทำก่อนไม้พุก เก็บมาชุกเป็นกองใหญ่
 (สับินสำนวนเก่า)
- พ ๑๑. (น.) ท้อง
 ชัดสมาย์พุงตึงกลม เปิดฝาเชอหีบฝอชทอง
 (วันคาร)
- พ ๑๒. น. โกรชชนิดหนึ่ง
 "โกทก้านมะพร้าว ชลาล่าภา
 ภูงปลาที่โตชวา"
 (พระมหาชาติ)

พ้า ก. นำ
องค์ไทพระราชมารดา มีข้าก็จะพาเอาปีกไป
(นางมโนตรา)

พ้าน ก. เกี้ยวกัน ช้อง
"กุดั้มพ้านฮ่านเชือก ลูกขึ้นเรือกเด็กไม่ชาน
หาจบไม่พบพ้าน ได้แต่จิวสองตัวมา"
(พระรถเมรี)

พ้าน ว. กระจัดกระจาส
"ถิวสโถโธจาน แดกรานพ้านไป"
(พระรถเมรี)

พ้าน ก. เกลื้อนกลั่น, ระเกะระกะ
"เค็ดเค้าบานเข้าเฮ็นโรย ดอกทรายปราชไปรย
ร้างโรยหล่นพ้านทานตะวัน"
(พระรถเมรี)

พ้าน (ก.) ทั้งเกะกะ, ไม่เป็นระเบียบ, หล่น

พ้าไล น. ระเบียบที่ต่อออกจากต้นสะกิดของเรือนใหญ่
"นายหาจากคา มาทำพ้าไล
ให้นางอาศัย อยู่ได้เคหา"
(พระวรวงศ์)

พิดหนา ว. พิจารณา พิดจะหนา ก็ว่า
"...เห็นพวงมาลัย นางไปพิจสหนา"
(พระรถเมรี)

พิมเสน น. มะม่วงชนิดหนึ่ง
"พิมเสนสัมศรี ลูกเคิบโตรี หล่นทรายรอบตัว"
(พระมหาชาติ)

พอง

(ก.)

ที่นั่นเป็นง่อนพา เทวดาลิงลู่อยู่
พรานเดินเหลียวแลดู เอ็นสะกิ้นพองหนึ่งหัว
(สลับสำนวนเก่า)

พอง

น. ชนมชนิดหนึ่ง นำข้าวเหนียวหนึ่งสุกอัดกลงแบบเพื่อได้รูปตามต้องการ
ตากจนแห้งแล้วนำไปทอดน้ำมันให้พองเต็มที่

"มีแต่ข้าวตาก เข้าสะคุหลายหลาก
ชนมหนิมข้าวพอง"

(พระมหาชาติ)

พอน

น. ไม้ขน, คอไม้

"ร้องไห้ไม่ได้นอน ผันหลังพอนึงพอนไทร"

(พระรถเมรี)

พอน

น. โพรงไม้

"ลางต้นคคคอด โกงกางกำยอกอด
พอนพอกปุมเปา"

(พระมหาชาติ)

พอม

ก. พอง เช่น น้ำร้อนลวกมือพอม

พอน

ว. เพลิง, บั้งเพลิง

"สัพสัตว์จตุบาทในไพรสาณฑ์ พอนบันดาลดินตะหนก"

(พระมหาชาติ)

พัด

น. อวัยวะส่วนของไก่ (?)

"กระพัดแดงเป็นแสงวาว แลสร้อยขาวเหมือนวาดวง"

(พระรถเมรี)

พัว

(ว.) อาบ, สัมบุรต์

เอวกลมนมพัว ที่ลิดจิตเบา

(สุวรรณหงส์)

- พอนินได้ ๑. พอใช้ได้ พอนิน
 อ้อยแถมแถมคินพอนินได้
 (นางมโนหรา)
- พอลา ๓. พอเอี้ยวลา
 แต่สองนั้นก็ร้าย ดังนั้นไซร์ก็พอลา
 ถ้าสักถึงสามลา ลาได้คบมาเป็นมิตร
 (สุทธิกรรมชาดก)
- พ่อเผ่า ๓. ตา, บิดาของมารดา
 "ทาสสุรพาสจันทร์ แต่ครั้งพ่อเผ่า ท่านท้าวคนสรรพ์
 เด็กสองสามวัน ไม่นับไม่ถือ"
 (พระรถเมรี)
- พ่อยก (๓.) พ่อบุญธรรม
 ไม่มีบิดามารดา อยู่ด้วยตาพ่อยกใหม่
 (วันคาร)
- พอง ๓. เน้า, เป็ย
 "จะทำไฉนพี่ ชากพี่ให้เสร็จสมปอง
 นั่งถ้ากว่าจักเน้าพอง"
 (พระมหาชาดก)
- พอง (๓.) ผุ, เน้า, เป็ย
 เนื้อหนังยังผ่อง ไม่พองหนองไหล
 (สุวรรณหงส์)
- พอง (๓.) เน้า ชันอิด ...
 บัวบาปปลูปลาดายพอง
 (มโนหรานิบาด)

- พร (น.) ที่นำท่อมึงเป็นโคลนตมตลอดปี
ทำค่าทรายไป ตามริมแนวป่าพรุยนต์
(สุวรรณหงส์)
- พรุก (น.) พรุ่ง
ภรุณเมื่อไซศรี ระวีวรรณฉายา
(มโนหรานิบาด)
- พรุก (น.) วันต่อไปจากวันนี้, พรุ่ง
จะชักพรุกเข้านี้ ตามโสมมีเจ้าฟ้า
(วันคาร)
- พละ ก. พล่า
"ถ่มตำฮ่าส้า เนื้อปลาพะมัน"
(พระรถเมรี)
- พลูแดง (ส่า) ได้กินหมากกินพลู ได้แต่งงานตามประเพณี
ปล้ำเลียงลูกมา ว่าจะกินพลูแดง
(นายคั่น)
- พวน น. 1. เชือกทำด้วยหวายกำพวน
2. หวายกำพวน
"ผูกพวนลากทวนเกล็ด ผ้าซาคเหม็ดล่อนเหมื่อนซอน"
(พระรถเมรี)
- พวน (น.)
รถไม้ไหวแคลน ชักสายพวนซาค
คนล้มวินาศน์ บีมิลลาดจากแดน
(สุวรรณหงส์)
- พวย (น.) กรวยครอบ
หมากเจ็บลิบใบ ใส่ขันทองคำ
พลูสิบห้าก่า ทำแล้ววางพวย
(นายคั่น)

พค น. ชนค
"นาคร้ายคลี่คลายพค เสือรเกชชคขอบสระศรี"
(พระรถเมรี)

พรก (น.) กะลามาพะพร้าว
มือกุมพรกไปปละหน่วย
(วันคาร)

พรง น. พง, ปา
"เคินคงลัดพรงปา ออกเมืองใหญ่ไพธาลี"
(พระรถเมรี)

พรม น. ชื่อปลาชนิดหนึ่ง
"ปลาพรมชมพูปลาภา ส่วนปลาแม่น้ำชมพูปลาจัว"
(พระมหาชาติคก)

พร้องแพรง
จิตน้องก็พร้องแพรง พระองค์แกดังสัมพัสรัต
หฤทัยใจกลุ้มกลัด ด้วยสัมพัสประคองชิต
(สุวรรณหงส์)

พระแสง (น.) พระขรรค์
กุมพระแสงขึ้นแกวงไว้ กลัวจะเข้าใกล้พระภูบาล
(วันคาร)

พริากราย (น.) พริากี่ใช้เป็นอาวุธประจำตัวของชาว พริาโอกี่เรียก
เหน็บกรักรายโต สันคมสมโอ
ค้ำมกัลปาหา
(มโนหรานีบาด)

พรายน้ำ น. ผีพราย
"ปลาตกหลดไหลไซ่ ฤาพรายน้ำฮ้ายคุกเอา"
(พระมหาชาติคก)

ฝนहांแก้ว น. ลูกเห็บ
 "ไฟกินศพสิ้นแล้ว ฝนहांแก้วก็ตกลง
 บุญญาของพระองค์ ฝนตกลงดับฮาคุณาง"
 (พระรถเมรี)

ฝนहांแก้ว น. คู่ ชนहांแก้ว

ไฟใจ ว. ร้อนใจ, กังวลใจ
 "ออกร้อนเป็นไฟ นอนไม่หลับไหล
 ไฟใจนักหนา"
 (พระรถเมรี)

- เมื่อน ว. จะแจ้ง, ตรี, ทนโท
 "ข้าสขวาหน้าหลัง โลหิตติดกรัง ขานคั่งแดงเมื่อน"
 (พระรถเมวี)
- เมื่อ (ก.) ถัก
 กำพลวิมลรัตน์ ซาสสัคชยทองเมื่อ
 (มโนหรานินบาท)
- แล้ว ก. ถางให้โล่งเตียน
 พรานแล้วพรานถางหนทางไป
 (นางมโนหราน)
- แล้ว ก. ม่องแล้ว สะอาด บริสุทธิ์
 "แล้วผลศีลทาน เมตตาทาวนา"
 (พระมหาชาคก)

ผ้าปี น. ผ้าที่เป็นเครื่องกำนัลประจำปี
 "โปรดปรานตั้งแต่ง หิ้งทองหิ้งแสง
 เบื้องหัวผ้าปี"
 (พระรถเมรี)

ผัดเรด ก. ผัดประเพณี ผัดจารีต
 "เอนท่าไม้พิจารณา ผัดเรดแต่ก่อนมา..."
 (สุกษิกรรรมชาดก)

ผ็ร่าในตา สำ เกิดกิเลสตัณหา, ภาพหลอน
 "ผ็มันร่าในตา ถ้าสมดังนึก เห็นจะจิกนิกหนา"
 (พระรถเมรี)

ผ็ลง (ก.) ผ็เข้า
 นางตกใจกลัว ตัวคฤาผ็ลง
 (มโนหรานินิบาด)

ผ็ง ก. ผ็ง
 "คิมหันต์ระคู้ร้อน ข้อนขึ้นแข็งเข้าผ็งไฟ"
 (พระมหาชาดก)

ผ็ง (ก.) กาง
 คาโทรพิชช มือกว่าข่ามใหญ่ ผ็งตำราไว้
 (วันคาร)

ผ็ง (ว.) เฝ็ง
 บัวทองผ็งคุม ตั้งชลอัมมภา
 (มโนหรานินิบาด)

ผ็ง ว. จ้า, จัด สว่างโร
 "ผ็งผาดปราสาทศรี ประดับแก้วพรายแพรวดา"
 (พระรถเมรี)

- พรา (น.) พลา ก็ว่า
วันคาร์ได้พามา ไว้บนพราไกลรั้งหนู
(วันคาร์)
- พะขาว น. ชีปะขาว, นักบวชนุ่งขาว ชีผ้าขาว ก็ว่า
"จะแปลงกาฮี เป็นตาพขาวซี
เข้าไปขอกทาน"
(พระมหาชาดก)
- ผักขัน น. พืชน้ำชนิดหนึ่ง
"ผักขันดินแด เขาคันมันปู"
(พระมหาชาดก)
- ผักเหนาะ น. ผักแก่ล้ม
"พี่เก็บผักเหนาะ ไว้เถิดให้ครัน"
(พระวรวงศ์)
- ผัง ว. กลิ่นเหม็นหืน
"ชะเออสอาออกมา รสกลิ่นหมิ่นผัง"
(พระรถเมรี)
- ผัด ก. ผัด
"เราเป็นกษัตริย์ จะมาขอผัดให้รอดชีวิต"
(พระวรวงศ์)
- ผาหุ้น ว. ขาดหุ้น ไม่เต็มเต็ง
"ท่านจะเอาไปไหน คนบ้าผาหุ้น
ควรเป็นแต่ข้า ทาสเจ้าพระคุณ"
(พระรถเมรี)

- เป็ฮว (น.) ปุแสม
กึ่งกึ่งปลาไหล เป็ฮวปู้ต่างคารูตาส
(มโนหรานีบาด)
- เป็ฮว (น.) ปุแสม
กึ่งกึ่งเป็ฮวปู้หม่มัจฉา
(มโนหรานีบาด)
- แปรตัว (ก.) พลิกตัว
ส่วนท่านพรานผัว สดั่งแปรตัว
ลูกชั้นกิปราช
(สُبีนสำนวนเก่า)
- म्मเงาะ น. เงาะ (พันธุ์ไม้)
"म्मเงาะเซาะชุก ซ้อลิ่งสาตสูก
ละมุดอินจัน"
(พระมหาชาดก)
- म्मเงาะ น. เงาะ
म्मเงาะช้อชุกห้อย จ่ามะไร้อยช้อชูดวง
(มโนหรานีบาด)
- มรา น. ที่วางของเหนื่อเตาไฟ
"แม่ครัวสากลัวคาส แล่นป็นปายชั้นบนมรา"
(พระรถเมรี)
- มรา (น.)
พุกสามพุกหัสสี่ เมื่อผ่าชีวั้งชั้นมรา
(วันคาร)
- มรา น. ชั้นสำหรับวางของที่อยู่เหนื่อเตาไฟ
"นางเมือฟิงผัวเล่า น้ำพระเนตรเจ้าลงเต็มคตา
สองมือกอดเส่ามรา ถ้าว้าว่าเจ้าแม่เอย"
(พระรถเมรี)

ปอ (น.) โป
หมากรุกสะก้านนี้ เป็ชและปอไม่พอใจ
(นาสตัน)

ปอ น. โป
ทุบตีกันหลังเป็ช เพราะนั่งปนเงินเล่นปอ
(สัทธิกรรมชาดก)

ปังหรั้ง (ก.) สะกดด้วยคาถาอาคมให้เกิดอาการจั้งงัน ปังหรั้ง, ปังกะหรั้ง ก็ว่า
พระสัตธาอดมั้ง พระเวทปังกระหรั้ง
ด้วยคุณพระรัตนตรัย
(มโนหรานินิบาด)

ป็น (ก.) แบ่งสรร
กำหนดไว้แต่โบราณ ป็นให้เป็นพนักงาร
ประคองทรงพระดำเหน็น
(มโนหรานินิบาด)

ป็นเด็ชว ก. หยักรั้ง
ถกเขมรป็นเด็ชวบัดเด็ชวใจ ทำที่จะลงไปในสระศรี
(นางมโนหราน)

ปาก ก. พบ, ปะทะ
"ล้วงเข้าแดนคนธรรพ์ ปากพบกันในกลางป่า"
(พระรถเมรี)
"...ไปปากนายโจรใหญ่ นามชื่อท้าวโคदान"
(พระรถเมรี)

ปากกล้า ว. ปากจัด
รู้มากอ้ปากกล้า มึงไปได้มาแต่ไหน
(นางมโนหราน)

- ป้าง น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง
"เป็นตารเป็นช่าง เป็นป้างท้องโร"
(พระมหาชาติคก)
- ปาน^๕ ว. เวลา^๕, ขณะ^๕
"ไม่พูดด้วยสักคำ แต่หัวค้ำจนปาน"
(นกจาบ)
- ปาหน^๔ ว. สาม^๕ เวลา^๕ ปาน^๕ ฉะ^๕
"นายประตุดันตกใจชาน ว่าใครต้องการกึ่งงนมาเรียกปาหน"
(สุทธภิกรรมชาติคก)
- มีกนก (น.) หลังคาก่ำทำเป็นกันสาดตรงแนวฐานของหน้าจั่ว
ตีเต้าเขานางกราน เจลียงปีกนกลงสี่ฝ่าย
(วันคาร)
- ปุน ก. ปุ
"สาดนอนหมอนหนุน มาพุนปุนให้"
(พระวรวงศ์)
- ปุม ปุมลายย่อเหลี่ยม ล่วมหักทองไหม
(สุบินสำนวนเก่า)
- เป็น ก. มีชีวิต, คินชีพ
"นางตายเป็นผี ไม่มีชีวาคนรู้ชบมา ชบขึ้นทันใด นางเป็นขึ้นแล้ว"
(นกจาบ)
- เป็นเฮ็น ว. เหลือกินเหลือใช้
"ควรเส้าเกลาฟาก เฮ็บจากसानฝู
คนมือถือมา เหลือเพื่อเป็นเฮ็น"
(พระรถเมรี)

- เปรว น. ป่าช้า
 "ฆ่าผีเหลือเปรว ให้สมน้ำหน้า อวดว่าใจเร็ว"
 (พระมหาชาติ)
- เปรว (น.) ป่าช้า
 วันนี้เขาเอาผีเผา ... ให้เขากลับมาแต่เปรว
 (นายคั้น)
- เปรี้ยว (ก.)
 ส่วนเมื่อนั่งเปรี้ยวตัว ครั้นเห็นผ้าก็ขวายขวาน
 (สัปดนำนวนเก่า)
- เปล้าเนตร ก. สูญเปล้า เปล้าคาย
 "เร่งคิดสมเพศ จะไปเปล้าเนตร
 ตัวเราทั้งหลาย"
 (สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- เปล้า น. พันธุ์ไม้
 เปล้าน้อย
 เปล้าใหญ่
 เปล้าน้ำเงิน
 "เปล้าน้อยเปล้าใหญ่ เปล้าน้ำเงินใบหนาท้องเพชรพราย"
 (พระมหาชาติ)
- เปลื่อน (ก.) เปลียน
 ท้ายให้สระสงเขษ หกวันแล้วแต่งเครื่องเปลื่อน
 (มโนหรานีबाट)
- เปลื่อน (ก.) เปลียน
 แปลงเพศมาเหมือน ช่างสร้างแกลังเปลื่อน
 ลักษณาราศี.
 (สุวรรณหงส์)

(นางมโนหรา)

- ปล้ำ ก. คั่นรณ ต่อสู้ พยายาม
"เกิดมาต้องมาร ไซ้จะปล้ำรอดที่ไหน"
(สวัศศิริรักษาคำกาพย์)
- ปล้น ว. พุดประจบ
"พุดปล้นกันนินทา กลัวยักขาจะเห็นใจ"
(พระรถเมรี)
- ปล้น ก. พุดจาเพื่อให้ได้ประโยชน์ ประจบเพื่อเอาผล
มาอยู่กับชวีอิน ปล้นไปกินกับชวีสา
(สุกัถิกรรมชาดก)
- ปล้น (ก.) พุดหว่านล้อมให้ได้ ประจบ
แปลงรูปเป็นชาย หมายถึงปล้นปลอกโท
(สุวรรณหงส์)
- ปล้น (ก.) หลอกหลวง พุดให้ได้
ท้าวจะว่าต่อแหล ที่แหลร้ายกาจ
ท้าวจะว่าปล้น ปลายล้นสิ้นชาติ
(สุวรรณหงส์)
- ปวง น. โรคท้องร่วงอย่างแรง, อหิวาตกโรค
"บึงหาธาปวง หาธาวิศดวง
ท้องมารเส้นึง"
(พระมหาชาดก)
- ป่วยที่ ว. เสียดี
"ท่านไซ้ไม่ได้การ มาอยู่นานป่วยที่มา"
(พระรถเมรี)

- เบญจา (น.)
 ขึ้นบนเบญจาศีศรี สมณพราหมณ์
 โปธปราชวารีศุคนธ์
 (สุวรรณหงส์)
- เบญจา (น.)
 โชนชวาระป่า โรงทำสรรพการ
 เบญจาห้าขึ้น จัดสรรชัชวาล
 (สุวรรณหงส์)
- ไบกนลม สำ ลมติดใบ
 ไบกินเต็มลม ไปเมืองบรม
 สุวรรณหงส์พัน
 (สุวรรณหงส์)
- ไบदान น. บ้านประค
 "ยกพระหัตถ์ เคาะกับไบदार"
 (พระมหาชาคก)
- ไบदार น. บ้านประค
 "นางเบิกไบदार ออกนอกประค
 เห็นหมู่กรมการ จึงปราศึสาร
 ว่าท่านมาไฮ"
 (พระรถเมรี)
- ไบคาล น. ประค, บ้านประค
 "เมื่อนั้นพระชลมาร บิดไบदानมีทันช้ำ"
 (นกจาบ)

- บับ ก. นวด
"ทั้งบับทั้งนวด ค่อยคลายหาบปวด"
(นภจาบ)
- บุก น. พันธุ์ไม้
บุกเดือน
บุกกรอ
บุกค้ำคก
บุกงูเหลือม
"บุกเดือนบุกกรอ บุกค้ำคกบ่อ บุกงูเหลือมลาย"
(พระมหาชาติ)
- บุบ (ก.) ทำดวงชะตามาตรวจดูว่าสมพงศ์กันหรือไม่
ดูแลให้สมพงศ์ เจ้าสององค์จงจิตหมาย
บุโรหิตคิดบุรุษทาส ให้ถูกต้องตามตำรา
(สุวรรณหงส์)
- บุบทย (ก.) พยากรณ์, มุกดวงสมพงศ์
บุบทยถ้าไม่ต้อง ไม่ได้ครองน้องรัวไร
(นายคั่น)
- บุหราน ว. โบราณ
"บอกว่าข้าขอโทษ แกเป็นโคตรคนบุหราน"
(พระรถเมรี)
- เบกษา อาน้ำแล้วป้อนข้าว ทุกคำเข้าอย่าเบกษา
(สัปินสำนวนเก่า)
- เบญจา น. เรือนยอดมีฐานสูง สำหรับรดน้ำสละหัวผู้มีพระคุณ
"หรือท่าเบญจา สละหัวชนนี"
(พระวรวงศ์)

บาดเบ็ช (ก.) 7
นักโทษครั้งนั้นไซริ ปลอญพันภัยไม่บาดเบ็ช
(สุวรรณหงส์)

บาดหมาย (ก.) สั่งการ, บอกข่าว
เสนามหาดไทย บาดหมายไปทุกตำแหน่ง
(สุวรรณหงส์)

บาดหมาย (น.)
บ้างเขียนบาดหมาย ให้เทียวป่าวร้อง
หาทุกหมวดกอง ก๊กก้องโกลา
(สุวรรณหงส์)

บ่าควาย น. ซามควายเข้าคอก พบคำ
"จนพระสุริยัน ตะวันชายเข้าบ่าควาย"
(นกจาบ)

บ่าเพ็ง ก. บ่าเพ็ช
"กองกษจำเริญใน ศีลสร้างบ่าเพ็งเพ็ช"
(พระมหาชาติค)

บ่าเพ็ง ก. บ่าเพ็ญ
"บ่าเพ็งโพธิธำธบารมี เป็นสุขสวัสดิ
ชำนารได้เก้าเคื่อนปลาช"
(พระมหาชาติค)

บินจา น. เรือขอดสำหรับทำพิธีสงน้ำ เบญจาก็ว่า
"กะกันให้ทันที่ หนึ่งให้มีโรงบินจา"
(พระรถเมรี)

บิดา น. (ชาโถ) ลูกดอก

บัววน (ก.) อากาศที่ปลาท่อน้ำเล่น
สลัดสลัดปลากระดืบ บัววนงับจับในชลธา
(มโนหรานิบาด)

บอเลา น. (ชาโถ) กล้องลูกดอก

บองหลา (น.) งูจงอาง
รักษางูบองหลา ใช้ให้หาแค้นฤๅ
(วันคาร)

บัดชน (ก.) สลัดชน
แม่พลอยตกใจ บัดชนเกร็งไป ทางชิงถึงคำ
(วันคาร)

บัดลี (ก.) อาษ
บอกกิจผิดธรรมดา หงส์กับกาไม้บัดลี
(วันคาร)

บัดลี
คิดอาษชายบัดลี นินทาว่าร้ายดี
มิใช่ที่บ้านนกเอา
(สุวรรณหงส์)

บัดลี ก. ละอาษ, อับอาษ
พี่จะได้รับความอาษพลอยชายหน้า พี่พรานป่าจะพลอยได้บัดลี
(นางมโนหรานิ)

บัวชม น. บัวชนิดหนึ่ง
"บัวนางจกน งอกแถมแกมปน แต่พรบัวชม"

บา (น.) พืชน้ำคล้ายบัวแต่ใบและก้านเล็กกว่า
บัวบาปลาปลูดายพอง
(มโนหรานิบาด)

เนียน (ว.) แผลก, ผง
ถ้าเต็มสำ เห็นว่าจักเนียน จิบหายตายเดือน ด้วยท้าวจะทำกัษ
(สุวรรณหงส์)

เนียน (น.)
พบเนียนโคบุตร เมื่อกมองบริสุทธ์ เทียวค่านคงเห็น
(สุบินสำนวนเก่า)

แน็ด น. ค. คั้ง หน
"ทั้งแน็ดปากแหม็ดไป มีมือใครงามทานดา"
(พระรถเมรี)

โนเน ว. งาม เป็นที่พึงใจ
"โฉมน้อยโนเน นาน้อยเนื้อทองนพคุณ"
(พระวรวงศ์)

น้ำลายหวานหวาน ว. อากาโรโคว์ไดกิน, อซากกิน
 "ฮักเห็นมนุชย์ อซากสุดอาดัย
 พุดจาปราศรัย น้ำลายหวานหวาน"
 (พระรถเมรี)

นืด ก. เหยียบ
 "โปรดสั่งให้เอาเป็น อย่างนืดเน็นเสื่อให้ตาย"
 (พระรถเมรี)

น้ำผี น. น้ำกลาง ?
 "ฮัดน้ำผีฮัดน้ำเดือ"
 (พระมหาชาติ)

เน่ง (ว.) นิ่ง
 นอนเน่งไม่ผันแปร โกรธเมือหรือไม่เจรจา
 (สับนสำนวนเก่า)

เนด ว. เจย เนตร ก็ใช้
 "เราไม่เชื่อเนด อย่างหวังสิ่งเกิด ว่าจะอยู่ด้วยชี"
 (พระมหาชาติ)

เนช (น.) นม
 ใส่น้ำตาลตรวจตานทราย หัวกะทิเนชควาย
 เป็นเครื่องราชาเสวย
 (มโนราห์นิบาต)

เนียน (ว.) ละเอียด ประณีต
 ในลักษณะปิฎกกันยา คฤาพระมังษา
 ละเอียดเนียรเนียนพคุณ
 (มโนราห์นิบาต)

- นักกัน น. นักธรรม ผู้ทรงธรรม, ฤาษี
"จงพระนักกัน ได้โปรดเกษา"
(พระมหาชาติคก)
- นักเลง น. ศิลปิน, นักแสดง
"พร้อมกันในวันงาน ทั้งคนเพลงนักเพลงหลวง
เครื่องเล่นสิ้นทั้งนั้น เร่งบอกกันทุกกระทวง"
(นกจาบ)
- นางกราน (น.) นางจรัส
ตีเต้าเข้านางกราน เจลียงปีกนกลองสีฝาย
(วันคาร)
- นางจา น. นางสนองพระโอษฐ์
"นางจาจัดของข้าว ตามคำท้าว่ามีบุญชู"
(พระรถเมรี)
- นายเงิน น. เจ้าหนี้, นายทาส
"จะพาลูกไปขาย เหมือนหนึ่งเปิดไถ่
นายเงินเขาจะค่า หน้าตาไว้ไหน"
(พระรถเมรี)
- น้ำกุหลาบ น. น้ำอบ, น้ำหอม
"ซัดสิ้นสงงาม น้ำเอากุหลาบอาบองค์"
(พระรถเมรี)
- น้ำชื้อ น. นาม, ชื่อ
"เสร็จความนางถามไถ่ น้ำชื้อใดเมืองนี้หนา"
(พระรถเมรี)
- น้ำเต้า น. ฟักทอง
"น้ำเต้าคือเต้านม นางบอกให้เป็นปริศนา"
(นกจาบ)

- นาวุ ว. นิม, อ่อน
"จมน้ำพริกใส่ ปากเคี้ยวนาวุพัน"
(พระมหาชาดก)
- นอกชาน น. ชานบ้าน
"กะว่าจะถึงนอกชานชยคค้อชอดส่าห์คลาน"
(พระมหาชาดก)
- น้อมเนียน ก. ประจงกราบด้วยความนอบน้อม
"เมรีฟังท้าว น้อมเนียนเสียนเกล้า
กราบเท้าพิศดา"
(พระรถเมรี)
- น้อชหนึ่ง น. น้อชหน้าหนึ่ง
"ทับทิมน้อชหนึ่ง น้อชหน้าเพียงตั้ง
หีบใส่จานทอง"
(พระวรวงศ์)
- น้อชหนึ่ง น. ไม้ยืนต้นคล้ายน้อชหน้า
"จันจวงม่วงท้าว น้อชหน้า น้อชหนึ่งตั้งทน"
(พระรถเมรี)
- นังกาน ก. ทำหน้าที่ เป็นที่หน้า
ไพธนต์พระมารดา ไข่นังกานเข้าจะแก้ให้
(นางมโนหรา)
- นักทัน น. นักขรรค์ ผู้ทรงขรรคม ผู้ครองขรรคม
พ่อจะสอนสอดนักทัน เจ้าอย่าได้สำคัญ
ว่าพ่อนี้จะยืนนาน
(สุทธิกรรมชาดก)

- ทุ่ม (ก.) ทิ้ง, วาง
วันคารนพรว้าวมา ทุ่มไว้ได้สองหน้า
(วันคาร)
- ทุรา ว. เกือบจคร้าน
"นอนกรนตั้นจนสาธ อั้งขี้ร้าวสุราการ"
(พระรถเมรี)
- เทพทาโร น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง
"โคคลาโคคลาน ทั้งเทพทาโร"
(พระมหาชาติ)
- เทพสิงหณ์ (สำ) เทพคลใจ เทพสิงหณ์ ก็ว่า
เจรจาไพเราะสุนทร อ้อเทพสิงหณ์
จับจดจิตใจโลกีย์
(สัทยักรรรมชาติ)
- เท้า (ก.) เลิกกิน, เลิกทำ, ยุติ
ถ้าเหมือนเอ็งว่า เราจักรางวัลเต็มใจ
เท้าเกิดค้อฮทาสต่อไป
(วันคาร)
- เท้า (บุพบท) ตั้งแต่
พรานไพรมโอมเจ้า เท้าแต่บาทสุดเคียรษา
(มโนทรานินบาท)
- เท้ม ก. เพิ่ม
"เพิ่มเข้าจอกครึ่ง เมาดิงขึ้นมา"
(พระรถเมรี)

- ๕๒
- ทิดหมอน น. พิสมร
"ตุคติดหมอนมัน เครื่องกันปืนไฟ"
(พระรถเมรี)
- ทิด น. ผู้ลิกจากการบวชนาน ๆ
แล้วหาทิดลิกสามถา
(สุทธกัฏฐก)
- ทิด ว. เอ็นชะเอือก, สงบ, สนิท
"ฮามดิกเอ็นสทิน นางได้อินเสียงชานา"
(พระรถเมรี)
- ทิม (น.)
โทษถึงจำจอง ต้องใส่ทิมลับ
(สุวรรณหงส์)
- ทิด ว. ครั่ง
แทงที่หนึ่งแล้ว เชิญแก้วมาแทงเอาเล่ารา
(นางมโนตรา)
- ทัง น. ท้องนาก็ยังไม่มีดินข้าว, กลางท้องนา
ยังใครที่ไหนดจะไปทัง ยังใครที่ไหนดออกไปนา
(นางมโนตรา)
- ทุ่ม ก. ทัง
"หาไม่จะใคร่หา ครั้นได้มาสู่ทุ่มเสียด"
(พระรถเมรี)
- ทุ่ม ก. ทัง, ร้าง
"เป็นหม้ายแต่หนุ่ม หัวทุ่มผิวอฮ้า"
(พระรถเมรี)

- ทำย ก. ทำนาย
 "ไม่รู้ทำยอุจาว หกเท่จกล่าวคำมูสา"
 (สุทธิกรรมชาคก)
- ทากรรม ก. ก่อกรรมทำเห็ญ บังคับให้ทำ วักรรม
 "ครั้งนพระมารดา จะทากรรมให้จำตาย"
 (นภจาบ)
- ทำว (ว.) กระทั่ง
 ทำวถ้วนทศมาเส ศุขสิ้นเท่ไม่มีเคื่อง
 (มโนหรานิบาด)
- ทำงน (ก.) ห่วงใย
 ทำงานเจ้ารูปโอ่ ฟ้ารู้ไม่ได้เจ้าทรมวีส
 (นางมโนหร)
- ทำงน แต่เนื้อฮำทำงน จะแม่กุศลให้พ้นจากความอวรณ์
 (สุบินสำนวนเก่า)
- ทำจู้จู้ ถ้าวาสอดแนมรู้ ทำจู้จู้เบกษา
 มัดมือใส่ชื้อคา ลงเอาเงินไม่ปราศรัย
 (สุบินสำนวนเก่า)
- ทำฤทธิ (ก.) แสดงอาการโมโหโกรธา
 เห็นรทนั้นไม่ชอบใจ ทำฤทธิต่อหน้าไท
 ให้เห็นฤทธิลิตธิ์สีกดา
 (วันคาร)
- ทำสรรพ ก. ทำไว้เสร็จสมบูรณ์ ทำไว้พร้อมมูล
 "กุนนี้ไซว่า ทำสรรพไว้ถ้ำ
 อีดอกทองเหิน"
 (พระวรวงศ์)

ทบ น. ควบ
"บินออกบินเข้า หลายทบหลายเท่า
โศกเศร้าโศกา"
(นกจาบ)

ทรมาทาระกำ (ว.) ทกษัทรมาน
นักข้าสามสิบห้าวันจำ ทรมาทาระกำ
กลัวเสียคำสัตย์ปฏิญาณ
(สุวรรณหงส์)

ทราบ ก. แอบมอง, ชุ่มฉู
หยุดยั้งทราบเหม็นสาบคน แพรงพรายหลายหนท่าชนพอง
(นางมโนหรา)

ทรามเนาะ (ว.) พอน้ำแกล้ม, น้ำกิน, น้ำจิ้ม
คือมะม่วงขบเผาะ แดงกว่าทรามเนาะ
(นายคั่น)

ทอ (ก.) ชวิด ให้กับวัว แพะ แกะ เป็นต้น
ทอคนชนเงา ทำชวดอวดตัว
(มโนหรานิบาด)

ทอกกลืน ก. กลืนโดยไม่ต้องเคี้ยว ทอดกลืน ก็ว่า
ถึงเคี้ยวไม่ออกจะทอกกลืน
(นางมโนหรา)

ทองแดง (ก.) ผิดเพี้ยน
อย่าให้เห็นทองแดง จงขึ้นนั่งอารมณ์ไว้
(สุวรรณหงส์)

กลัวจะเห็นทองแดง ทำกลเคลือบแฝง
ปลอมแปลงกาสมมา
(สุวรรณหงส์)

ทองสังกรณี น. พืชชนิดหนึ่ง ?

"ทองสังกรณี เจริ่งกิ่งคี่ ซาคำกำฮาน"

(พระมหาธาตุคก)

ทอดประโชนัน (ก.) ผูกมตร, ผูกไมตรี, ทำประโชนัน

เพราะว่านายตาดอด ทอดประโชนันไว้มากมาย

(นาคคั่น)

ทะ ก. พบ

"มาทะสระศรี บัดนี้อันใหญ่

อาบเล่นเห็นใจ แล้วจะโคลคลา"

(นกจาบ)

ทะลา (น.) ทางสาธารณะระหว่างบ้าน ลากี่ว่า

ให้ทนายคี่ม้อง ร้องปาวตามทะลา

(วันคาร)

ทะไล ว. เชื่องช้า, อืดอาด ลาไล ก็ว่า

"อย่าคิดทะไล จะโดยตามกรรม"

(สวัสดิรักษาคำกาพย์)

ทักไซ้ ก. สิ่งมีอำนาจทาสทักโดยให้จับไม้

"มีรักทักไซ้ รักใคร่ลูกหลาน"

(พระรถเมรี)

ทังเพ ว. ทั้งหมด

"มากมายหลายพรท หวานมันทังเรา"

(พระมหาธาตุคก)

ท่าทาง ว. นิกล, แปลก, ผิดปกติ

"ดีร้ายได้เป็นเมือ จะทังเสียก็ท่าทาง"

(พระรถเมรี)

ด้าน น. สถาน, ประการ, อย่าง, ด้าน
 "คือกาอะสุจริต ประถมแรกมีสามด้าน
 เป็นทางพระนฤพาน โปรดประทานธรรมเทศนา"
 (สุทธนิกรรมชาดก)

ถึง (ก.) กระทบ
 คนหนึ่งได้ขวานปัด ถึงสักทีก่อนเกิดหรือ
 (วันคาร)

โถถาม ก. ไต่ถาม, ถามไต่
 ไม่ได้โถถาม แล้วแต่จะทรงเมตตา
 (สุทธนิกรรมชาดก)

- ถกคอ (ก.) ผงกหัว ชูคอแขนง
คั้นเข้ารกถกคอแฉ
(วันคาร)
- ถกหวัก (ก.) อาการทึงชูหัวแผ่พังพาน
เพื่อนปล่อยใหญ่ใหญ่ ถกหวักชื่อเจาะคือมาร
(วันคาร)
- ถด (ก.) กระเถิบ
อสุราชั้นรณาง ตามชมพลงถดเข้ามา
(วันคาร)
- ถด (ก.) กระเถิบ, ถัด
ครานั้นจึงสองเต่า ถัดเข้านั่งให้เคียง
(นายคั้น)
- ถม (ก.) ตกก, หยาม
อวดดีว่ามีศักดิ์ ถมสกุลยักษ์ลงนิกหนา
(วันคาร)
- ถ้อ ว. ประสานเสียงกัน
"นกจาบกระเหว่ากา ปักกีรามาชั้นถ้อ"
(นกจาบ)
- ถับถึง ก. บรรลถึง, ล่วงถึง
"ชูปลงจับข้างวางไป ถับถึงกรุงไกร
กาลิงคราษฎร์เมืองพราหมณ์"
(พระมหาชาติค)
- ถา (ก.) ร่อนถลา, เหาะ
เคลื่อนคล้อยค้อยถามา มิได้ชำระเห็ดไป
(วันคาร)

นิมิตกาลเจ้าคืนจะตื่นตาย"

(พระรถเมวี)

(พระมหาชาติค)

แต่เท้า (ว.) นับตั้งแต่, เริ่มแต่
เรื่องเรียกเรื่องเหิงยบเสียง แต่เท้าเที่ยงจนเวลา
(วันคาร)

แต่ระ (ก.)
พวกพรานทหารป่า รุมกันฆ่าสัตว์ทั้งปวง
แต่ระเนื้อถ้อยร้อยพวง ส่วนดับปอดและไส้ตัน
(สฺบิณสำนวนเก่า)

ชักมัดแต่ระแล้กัน ดับปอดมันหัวอ้วแกง
(สฺบิณสำนวนเก่า)

แต่วา น. วันวาน
"ลืบสองทั้งน้องพี่ มันจรลีไปแต่วา"
(พระรถเมรี)

แต่วา ว. เมื่อกวาน
"พี่คิดว่าตาย เสียแล้วแต่วาร์"
(สฺกษิกรรมชาติค)

แต่ส่วน (ว.) แต่ลำพียง, คนเดียว
ลาน้องสองนวล นางทูลตอบไท
พี่จะไปแต่ส่วน
(สฺวรรณหงส์)

แต่ส่วน (น.) คนเดียว, โดยเดียว, ลำพียง
ถึงแม้จะวอดวาย ตึกว่าตายอยู่แต่ส่วน
(วันคาร)

แต่ส่วน ว. คนเดียว, เดี่ยวตาย
"ดวงสมรเจ้าจะนอนแต่ส่วน ค้นหาไม่จวน"

"ชมห้วยเหวธารธารา โตรกเตรินเนินผา
รุกขชาติคาศาคุไสว"
(พระมหาชาติ)

เติบโต

มีนายเนสากหนึ่งขยัน เติบสูงสักกรรจ
เกษมแซมงอกดอกเลา
(สลับสำนวนเก่า)

เติบโต

(ก.)
อาบน้ำสำราญใจ เต็มว่าโยไปช่อนชอนชุก
(สุวรรณหงส์)

เติบโต

น. ไม้ชนิดหนึ่ง ผลคล้ายสะทอน สะเตียน ก็ว่า
"มะกอสะแร สะท้อรสเตียน"
(พระชาติ)

เติบโต

น. ภาชนะใส่อาหาร คล้ายโตก
"ครบเครื่องของคาวหวาน โตกเตียบพานขันดามี"
(พระรถเมรี)

เติบโต

น. ภาชนะ (7)
"จัดได้เตียบพาน ข้าวตอกข้าวสาร
ข้าวเม่าข้าวพอง"
(พระรถเมรี)

แตกปลอก

ก. อาการที่ข้างเสี้ยนหลุดจากการคุมขัง
"มันแตกปลอกไป เข้าอยู่ในไพร
เพลินด้วยโหลงสาร"
(พระวรวงศ์)

แดงเงิน

น. แดงโม
"แดงส้มแดงใส แดงเงินลูกใหญ่ แดงไทรลูกยาว"

(พระมหาชาติค)

ตั้งตั้ง

ว. รุ่งรัง, กระจ่างกระจ่าง
"ชื่อชุกชุกหือฮระแสง ตั้งตั้งโตงเตง
อยู่ใกล้พระกรทุกพันธุ์"
(พระมหาชาติค)

ตุด

น. ตะกรุด
"ลงยันต์เสื่อไล่ ตุดกิดหมอนพัน"
(พระรถเมรี)

คุด

(ก.) พุม, คุด
มาลีคุดดอก ผกาส่งกลิ่น
(มโนหรานีบาต)

คุด

น. พันธุ์ปลา
"ปลาชะแง่นางแนะนำ ปลาแก้มช้ำกระคุดตือ"
(พระรถเมรี)

ตั้ง

ว. กินจนท้องป่อง
"ล้างมือปิบข้าวไล่ จนท้องตั้งตั้งพงนอน"
(พระมหาชาติค)

เตร็จ

ก. วิ่งไป ท่องไป ควบไป
"พลอัสวี ทวบทบ วิเศษเตร็จจบ
พริบตาเดียวหลบโชน์ปลาช"
(พระวรวงศ์)

เตาะ

(น.) กาบหมาก
ทุขึ้นราปลาห้าตัว ห่อเตาะให้นายสำเภา
(วันคาร)

เตริน

ว. กัณฑ์มจนถันเขิน

दानเสี้ยน
दानนา
दानครอบ
दानบิด
दानกา
दानหมอน

ตาม (ก.) หญิงหนีตามชายมา
หรือนางงามตามชายมา มิ่งลากหรือมิ่งขอ
มิ่งชอบพอกันหรือหนา
(วันคาร)

ตาหลุน
เขาไปทำบุญ พ่อเจ้าจายหอก เข้าป่าตาหลุน
ได้มาครุนครุน เต็มหาบเต็มมือ
(สับินสำนวนเก่า)

ตำมรา (น.) ตำรา
ก็ได้ครบสรรพสา ชนานใหญ่โคสในตำมรา
(มโนหรานีบาต)

ตำแมลง ก. จำแลงกาส, แปลงร่าง
"จึงสั่งนางทั้งสี่ ให้ตำแมลงซึ่งกาสา"
(พระรถเมรี)

ตีนตรด (น.) ตีนกระจอก เดินจรดปลายเท้า
เนื่องจากข้อเท้าเคลื่อนไหวไม่ได้
ตีนตรดเดินจรดปลาย รอยหมายง่ายหมายหู้หู้
(วันคาร)

ตีนท่า น. ท่าหน้า
"จำเราชักชวนกัน ไปถ้ำอยู่ที่ตีนท่า"

"ตะเกียงอันตามตั้ง ไม่เคยพึ่งรู้เจรจา"

(นกกาบ)

ตั้งदार

น. ฟ้าเริก รุ่งอรุณ ตั้งตาม ก็ว่า
"อรุณตั้งदार แล้วแก้วแม่อา จงเห็น
เดินกาย นอนสายไฮหนา"

(พระมหาชาติ)

ตั้งทน

น. ไม้ชนิดหนึ่ง
"ทองหลางก้างปลา ตั้งหลกันเตรา
สะเคาทุงฟ้า"

(พระมหาชาติ)

ตัวไม้

น. หน้าไม้
"อันช่างคนหนึ่งไซ้ แต่งตัวไม้ไม้ขัดสน"

(นกกาบ)

ตัว

(อ) เกอะ
แม่ข้าว่ากระไร พุดมาตัวข้าขอฟัง

(นายคิน)

ตัวรอด

น. (ชาโก) ฮาสมุนไพรสำหรับเสริม สมรรถนทางเพศ

ตาน

น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง
"เป็นตารเป็นช่าง เป็นปางทองโร
กุงเป็นประโจ พอมแห้งหืดไอ"

(พระมหาชาติ)

ตาน

น. ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง โทนดักว่า

ตานดำ

ตานขาว

"ตารดำตารขาว ตารหมาก ตารเพร่า ตารเลียนตารนา ตารคอบตาลปิด

ตานหมาก

ตารดำตารกา ตารหมอนเลื่อยล่า ต่างดอก แกมโพย"

ตานเพร่า

(พระมหาชาติ)

ตรีน เอาหัวชนกัน ต่างคนต่างตรีน คนคู่โทสนั้น ตบมือสำราญ
(สับนสำนวนเก่า)

ตรับ น. พันธุ์ปลาชนิดหนึ่ง อีตรับ ก็เรียก
"ก็ตรับวังแอบหลังชัน"
(พระมหาชาติค)

ตรง ว. จาง, เลื่อม, เช็ง, หมดสภาพ
"เป็องพิคตร์เห็นขุนนาง หน้าจิตตรงเป็นอย่างไร"
(พระรถเมรี)

ตราน ก. คำ, พลักดัน ไซ่ส่ง
"สมภบาลตรานด้วยทอก โกรธว่าหลอกปลอกปล้นนิก"
(สุททิตกรรมชาติค)

ตอง ก. ถุก สัมผัส
"ได้ตองได้คล่า ได้อ้อมได้ชู"
(นกจาบ)

ตอง (ก.) จับ, คล่า, สัมผัส
มีอาจที่จะตอง องค์แห่งเจ้ามโนห์
ราอันสุนทโร
(มโนหรานิบาด)

ตอง ว. ถุก
"ซีกไซ่ไล่ถาม ตองการอะไร
ผิดผิดตองตอง เขาหมองน้ำใจ"
(พระรถเมรี)

ตอง ก. วาจ

รู้มากอ้อปากกล้า มึงไปได้มาแต่ไหน

(นางมโนहरา)

ได้แรงอก (ว.) ชื่นอกชื่นใจ
ใส่ปากอ้ากลืนคลุก ได้แรงอกราวเขาถอง
(วันคาร)

ตกกำหมา (ก.) ตกประหมา
สฤษณอลนก อินทรีท้าวตก กำหมาพระไทย
(มโนหรานิบาด)

ตกเกลื่อน ก. แดกเนื้อนุ่มเนื้อสาว
"นางพ้องนั่งแอบเพื่อน หน้าตกเกลื่อนงามดีจริง"
(พระวรวงศ์)

ตกหน้างาน (ก.) ตกเป็นหน้าที่ ?
อำมาตย์ตอบมึนนาน ตกหน้างานอ้อทุกข์ใจ
(วันคาร)

ต้น น. สรรพนานเรียกพระภิกษุ
"แขกลี้มเข้าคูหนัด ต้นลี้มเสี่ยวัตร
จีนลี้มชายหมุ ไทยลี้มลูกเม็ช บ้าเสี่ยอะชู
มอญลี้มเล่นงู ตามคูกัลยา"
(พระรถเมรี)

ตบมือ ก. ปรบมือ
"ทำเพลงแล้วตบมือหิ้ว"
(พระวรวงศ์)

ตรวจ (น.) จรวจ
เสียงประทัดแตกฟางโพง พลุก็โพล่งช่วงพรายพราย
จุดตรวจขึ้นโสังห้าย ค่อยกลับลงโริงโริงชิง
(สุบินคำกาพย์)

คุม ก. คุม
"อัฐคือแดน แหนคุมสาบชาบศรอย"
(พระมหาชาติ)

เด็กวัน ๆ (น.) เด็กที่ช่างเข้าวัยรุ่น
ไม่ว่าให้ครั้น ๆ เด็กวัน ๆ ไม่ชอบใจ
(วันคาร)

เดินชาย (ก.) เดินเจียดเข้าใกล้ เดินเลียบเคียง
เดินชายมาใกล้แค่ ออกแควพรางดังไฟสุม
(มโนหรานินาค)

เดินโคล ก. เลียบเคียง
"นางแลเห็นกวางทราย เดินโคลย ๆ ชายสิงขอน"
(พระรถเมรี)

เดียด ก. กระเดียด
กจะเดียดห่อผ้า ตามหลังผู้ชายไปเร้นนอน
ยังใครที่ไหนจะเดียดผูก ยังใครที่ไหนจะเดียดหมอน
(นางมโนหราน)

แต่ง ก. แอ่น
"ล้างมือปิบข้าวใส่ จันทองแต่งแต่งพวงนอน"
(พระมหาชาติ)

ได้เป็นตัว ก. ได้เป็นตัวเป็นตน ได้เป็นผู้เป็นคน
"ทองท่านเอาไปซื้อหา เครื่องเหี้ยข้าวปลา
มาเลี้ยงลูกได้เป็นตัว"
(พระมหาชาติ)

ได้มาแต่ไหน ว. ตินนีสยามมาจากไหน

ปางนั้นบุตฤททุกษาพราณ คอยช่อมองคาน
(มโนหรานีบาด)

คาส ก. สุธูเปลา
บางที่ตัวล้มคาส ทริพย์สุธูคาสให้เร่งทำ
(สัทธักรรรมชาดก)

คาสของ ก. เลี้ยคาส
"เหมือนเพชรเหมือนทอง ไม่หาเรือนรอง
คาสของราชา"
(พระวรวงศ์)

คำแมลง ก. แปลงกาส, แปลงร้าง
"จึงพาลพยัฆเทวา คำแมลงกาสจ
ก็อันตรการหายไป"
(พระมหาชาดก)

คัคคั้ง (ก.) ทะคั้ง
นายเราท้าวคัคคั้ง ลูกคนหนึ่งเอาไปไหน
ไอ้ยักษ์มันทำไซ่ว กุ๊น้อยใจใครค่านาย
(วันคาร)

คัปปลัชแก น. พริกขี้หนู
"จะคำเกลือสักครก คัปปลัชแก
ให้สับแทบคาส"
(พระรถเมรี)

คูกเนื้ออ่อน น. ปลาคูกอูย
"ปลาคูกเนื้ออ่อน แกงกับขี้พริ้ว"
(พระวรวงศ์)

- ดัน ว. คุร็าย
 "ดันคือคือใคร หมายถึงกลับมาออกกฎ"
 (พระรถเมรี)
- ดัน (ก.) คุร็าย, คุตัน
 ตาวาชะแม่ยาย ฟันหาไม่แล้วยังดัน
 (วันคาร)
- ครทาน ก. อินทรชาน, สุกุหายไป
 "ไม่เป็นแก่นสาร ครทานเปล่าคาย"
 (พระมหาชาติ)
- ดอง (ว.) เนื่องกันเินทางเขยหรือสะไก
 เราสองค้อยเป็นดองกัน มิได้เดี่ยคณันท์
 จะผูกพันธ์ซึ่งจิตมิตรวงศ์
 (สุวรรณหงส์)
- ดั่งข้าว (น.) ข้าวตั้ง
 เป็นปุ่นเหลือจากเต้า คุจตั้งข้าวเหลือหม้อแหล่
 (สุวรรณหงส์)
- ดับ (ก.) จัดแจง, เตร็ยม
 ดับการสมโภช มีทุกสิ่งโสต ในพระอุทธาน
 (มโนหรานินบาท)
- ดับตัว (ก.)
 สุกุสรพนพรานดับตัว ทำหาบคอนตามพูนแกง
 (สุบินสำนวนเก่า)
- คาน (ว.) คุร็ิง, คุรวา, ที่ของตน

ชาย (ก.) แอบมอง, ชุ่มคู
 ขอนไม้งูตะขาบ มักนอนซบสัตรีประจำ
 จะนั่งนอนคืนค่ำ จงพินิจพิจารณา
 (สุวรรณหงส์)

ชาย (ก.)
 บ้างอิงกระทิงผาง บางชายฟังตามคันทัน
 (สุบินสำนวนเก่า)

ชุ่ม (น.) ภาชนะใส่ของ มีฝาปิดและสายหัว
 จับเอานาคใส่ กระชুমแล้วกล่าววรรณา
 (มโนหรานีबाट)

เซซัง ว. ร่อนเร่ ชัดเซ
 "พาเร่เซซังมา ร่วมเคหาเป็นเมือผ้า"
 (พระมหาชาติคก)

เข้าชี่ ว. จู้จู้
 "ยังพูดเข้าชี่ เจ้านักหนา
 กุจะควักเอาตา หมิงเข้าไปถวาท"
 (พระรถเมรี)

เข้าชี่ ก. จู้จู้
 ฝ่ากามเอาตัว เข้าชี่ปวยการ
 (สฤทธิกรรมชาติคก)

ไซ (น.) งูปลาชนิดหนึ่ง
 อัดคาดซังฆา ละลายตาสท่า มู่กู่ไทร
 (มโนหรานีबाट)

- ไซ (ก.) แดงไถล ไอ้เอ๋
เจ้าไปอย่าไซแวเชื่อน ที่น้องจงเดือน
สติกันไว้ให้ดี
(สุวรรณหงส์)
- ไซ ว. เวลาเลขเที่ยงไปแล้วประมาณ 2-3 ชั่วโมง ควันไซ ก็ว่า
"ครั้นบ่ไซไซแดดอ่อน ทั้งกัมพริกสพรั่งชิง"
(สุกษิกรรรมชาดก)
- ชิง ก. ไปตามษฎากรรม, ไปโดยไม่มีจุดหมาย เสี่ยงไป
"ปีแล้วมีมา แต่เร่ชุกชอกชิงไป"
(พระมหาชาดก)
- ชิง (ว.) เดินไปอย่างไร้จุดหมาย, เดินคุ่ม
แต่งที่ให้นั่ง แล้วชิงเข้าไป
(นายตัน)
- ชิง ก. บากหน้าไปหา
"ถ้าพ่อแม่ยัง จะได้ทรงไปหา"
(พระรถเมรี)
- ชัคน้ำ ก. ประพรมน้ำมนตร์
"ขึ้นไปยังบนบันจา พวกพราหมณ์เข้ามา
ชัคน้ำเป่าสังข์ดังโจ"
(พระรถเมรี)
- ชัคน้ำ ว. ประพรมน้ำมนตร์
"พวกพราหมณ์ชัคน้ำมา พวกวงศ์ต่างอวยชัย"
(พระรถเมรี)

- เชื่อง (น.) ส่วนประกอบของเรือใบ ?
ลมพานผลาญใบ ลงใช้ไม้เชื่อง
เชื่องหักหลักงัน
(วันคาร)
- เชียด (ก.) เชียด
เชียดคอคว่ามีดเชียด สับละเอียด ปึงทอดมัน
(มโนหรานีबाट)
- เชื่อง ก. คั้นเคย ช่านาญ
"ฝนทองฟองมัน อักไม้เชื่องดี"
(นกจาบ)
- เชื่อง ก. เคยชิน ช่านาญ
"หนึ่งหมอรุ่นญู่ไท้ ได้แต่น้อยไม้เชื่องราว"
(สุกษิกรรมชาดก)
- เชื่อน ว. ช้ำ, ชักช้า
"กล่าววักเห็นจักเชื่อนไซ้ พระองค์ทรงวีย
ชนษาพระเจ้าเก่าปี"
(พระรถเมรี)
- แช่ ว. ช้ำ
"ทำการสิ่งใดแช่ ไม่เป็นอิมิเป็นอัน"
(พระมหาชาดก)
- แช่ (ว.) ช้ำ
ลูกกูไม่ไห้แช่ ส่งไห้มันพากันไป
(วันคาร)
- แช่ (ว.) ช้ำ
พูดนิกแช่อ้อยจะพี
(วันคาร)

- ช่ายา น. หญิง, นาง ฉายากี่ว่า
- ชิง ก. แอ้ง
สกัดซ้ายสกัดขวา พระมารดาจะชิงเอาปีกไว้
(นางมโนหรา)
- ชิง (ก.) แอ้ง
ว่าสิงหบุตรมัน จะมาเบียนอาดมา
ชิงเอาชิงยศถา คิดอ่านด้วยเจ้าสุชน
(มโนหรานิบาด)
- ชิง ก. ชิง
"ก็ชิงเอาลูกไว้ ทำให้เสียทางโพธิญา"
(พระมหาชาติ)
- ชุก (น.) พวง กระจุก
ผมเงาะช่อชุกห้อย จ้ามไร้อยช่อชูดวง
(มโนหรานิบาด)
- ชุ่มเห็ด น. พืชชนิดหนึ่ง
"มะรุมชุ่มเห็ด เป็ล้าน้อยเป็ล้าใหญ่"
(พระมหาชาติ)
- ชูช่าย ก. ทำเดินนาคกรายอย่างอ่อนงาม
"ชูชายนาคกรายมา ดูทางทำเป็นนิมนวล"
(พระรถเมรี)
- เข้า (น.) ช่าว
นำไปสู่สถาน บ้านเมืองเข้ามธุระชา
(มโนหรานิบาด)

ข้า (ก.) ชับกล่อม ร้องเพลงกล่อมเด็ก
อาบน้ำแล้วพามา ผูกเปลผ้าข้าในนอน
(วันคาร)

ข้า ก็ว่า

ข้างเหยียบ น. พันธุ์ปลาชนิดหนึ่ง
"ข้างเหยียบเรียบริมหลัง"
(พระมหาชาติค)

ชาตรี น. โнора, มโนห์รา
"โขนผศอรท่นิ้วชาตรี ครั้นถึงวันดี
อิงมีไปทั้งพารา"
(พระรถเมรี)

ชาตรี (น.) โнора
ช่องสะกาน้ำไคร่คู่ ว่าเป็นคู่คู่เกี้ยวพาด
ชาตรีมีเกลื่อนกลาด ทุกภาษามาเล่นงาน
(สุวรรณหงส์)

ชาน ว. น้ำ, ควร, ซอบ, สม่ควร
"พวกกินสุหรา แดตวเป็นมัน ลอกกันลอกท้าวาน
รำคานแก่กัน ชีเมาเหล่านั้น ชานแข่งชานค่า"
(พระรถเมรี)

ชายพกยังฮาว (สำ) โอกาสยังมีอีกมาก
"กูไม่ทุกข์ร้อน ชายพกยังฮาว ยังสาวอยู่ก่อน
ผิวที่จะกอดนอน จะทุกข์อะไร"
(พระรถเมรี)

- ชะบฏ ว. เดชะบฏ, อังเอาผลบฏ
"เป็นบุญของสุ ชะบฏคุณพระ มาปะกันกู"
(พระรถเมรี)
- ชะลากา ว. ชั่วช้า, ต่ำทราม ละหลากา ก็ว่า
ปากร้ายมาได้ใคร พวกอี่ร้ายชะลากา
(นางมโนหรา)
- ชั้น น. ชั้นฉาย, ช่วงเวลา
"สามสิบสองชั้น เพลาคะวัน มีทันจะสาย"
(พระรถเมรี)
- ชั้นชี่ (ก.) นิดหมาย, สัญญา
นับมาสามสิบห้าราตรี ถึงวันชั้นชี่
ไม่เห็นจักรีโคคลา
(สุวรรณหงส์)
- ชั้นชี่ (ก.)
พี่เลี้ยงเอียงพังริมฝา ยินเสียงกษัตรา
นัดเข้าสามวันชั้นชี่
(สุวรรณหงส์)
- ชั้นนกเงือก น. ชี่ชั้นท่าจากนกเงือก ใช้ผสมท่าฮาเสน่ห์
"ประสมชั้นนกเงือก ชี่ฝั่งเปือกได้สามพัน"
(พระวรวงศ์)
- ชับ (ว.)
ผูกถือกำชับแขง ก็บ่ายหน้ามายังเรือน
(สับินสำนวนเก่า)
- ชา ก. ชับกล่อม
"ผูกเป็นชิงช้า ไว้ให้เราชี่ กล่าวเพลินเพลงร้อง ชาน้องชานี่"
(พระมหาชาติ)

- ชบ (ก.) ชบ
 ชบพระขรรค์ศิลป์ไชย บังเกิดเป็นเพชรเจ็ดประการ
 ชบม้าอาชาภูบาล ด้วยอำนาจมานอัศวามืออภิกฤกษ์แรง
 (สุวรรณหงส์)
- ชด (ก.) ชบ
 ว่าเจ้าชาวหริตัน มาชบของคังคังเป็น
 (สุวรรณหงส์)
- ชมท้าว ว. จนกระทั่ง
 "ส่งเมียไปเกิด ชมท้าวมาใหม่"
 (พระวรวงศ์)
- ชลี น. ชนี้
 "ชลีเล่นไต่แต่ต้นตกผึ่ง กระจ่างค้างสิง
 โลดได้ร้ายกึ่งชิงผล"
 (พระรถเมรี)
- ชวก ว. มากมาย ท้วถึง เต็มที่
 เข้าของกองตั้ง ชวกชมสมบุรณ์
 (สุกษิกรรมชาดก)
- ชวก ก. เต็มที่ บริบูรณ์ ท้วถึง
 "ฝนตกเป็นมสุม ชิวปลาชวกชม เงินทองกองกาช"
 (พระรถเมรี)
- ช้อ (ก.) ผูก ผูกเป็นพวง
- ช้อง (ว.) จับปล้น, จับไว, เหมาะเหม็ง
 จอดเรือช้องถึงหน้าท่า
 (วันคาร)

แจ้ง (ว.) บ้านเดิมที่, แม่รอบทิศ
สุวีต้องต้องพาน กลับบ้านปรวนแปร
พุงชานบ้านแจ้ง เกษรพาก
(มโนหรานินบาด)

แจ้ง น. กระบี่ง
"นายแก้วตาหนู ฉวยได้หอกแดง"
(พระวรวงศ์)

แจ้ง น. กระบี่ง
"กึ่งทวนดาบแดงไทย แจกให้ไปบ่าวกรมการ"
(พระรถเมรี)

- ฉุกใจ ว. เจล็ดยวใจ, นึกเสียดายที่พลาดหลังมา, สำนักผิด, ได้สติ
"มาคิดก็เห็นเป็นการ...ภายหลังฉุกใจ"
(พระมหาชาติ)
- ฉุกใจ ก. ในวันหน้าจะเสียดใจที่ผิดพลาด
"ภายหลังจะได้ฉุกใจ"
(สุกษิกรรรมชาติ)
- ฉุกใจ ก. นึกได้ สำนักบาป สำนักผิด
"ครั้นเมื่อมันเกิดเหตุ ที่นั่นแลจักฉุกใจ"
(สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- ฉุ (ว) ฉาวโฉ่
พรานว่าอ้อฉุ กูได้ของดี
(มโนหรานินิบาด)
- ฉุฉาว ก. ฉาวโฉ่ อ้อฉาว
"ไม่รู้กัษฉุฉาว ทกเทจกล่าวคำมูสา"
(สุกษิกรรรมชาติ)
- ฉุด ก. กระเด็น, พุ่ง
"เราจักเอาไม้หวายตี กองคุชอัปปรีช
จะฉุดพากลิ่นมากไป"
(สุกษิกรรรมชาติ)
- แจ้งเม็ง (ว.) ทนโท
เล่นลั่นล้ออยู่แจ้งเม็ง
(มโนหรานินิบาด)
- แจ้งเลง ว. โฉงเจง, เจโก
ศิษย์เอียนครุฑตัวเอง มันนี้ชาติแจ้งเลง ชานเป็นมิตรคุน้ำใจ
(สุกษิกรรรมชาติ)

- ฉาบ ก. ฉ. ทำไก่อต้กัน โดยบิขึ้นพร้อมกับใช้ปากจิกส่วนหัวของคู่ต่อสู้
"ไก่อดำไก่อขาว เข้าต้กันไซรี
ฝุ่นฟุ้งเป็นควัน ฉาบกันคนที"
(พระวรวงศ์)
- ฉ้าย ก. เปิด เลิกออก ร่อนถลาสูงขึ้น
"เหาะฉ้ายขึ้นปลายป่า พระมารดาเงยดูไท"
(พระรถเมรี)
- ฉายา น. คำเรียกแทนชื่อหญิง
ฉินคล่องมาได้แต่ฉายา ทั้งหกเชษฐา บินหนีไป
(นางมโนหรา)
- ฉาว (ว.) อ้ออิง
ร้องป่าวฉาวไป นอกในพารา
(สุวรรณหงส์)
- ฉิม ว. งามพริ้ม
"กาโฮโอร่าร์ ฉะฉิมพริ้มเพชร
งามเลิศเลขา"
(พระรถเมรี)
- ฉิม (ว.) รูปงาม เพชรพริ้ม
แต่งเป็นผู้ชายฉิม งามพราวพริ้มดั่งเทวา
(วันคาร)
- ฉุก (ก.) ชู
บ่าวไพร่เคยไว้จิต ขยำหัวกริชฉุกอยู่ไกล
ฉุกน่ายว่ากลัวไพร่ มันจะพูดใดก็ตามที
(วันคาร)

- ฉวย (ก.) จับ
ลูกอ่อนวิ่งฉวยลูก ครูปฉวยถูกแค่นั้นชา
(วันคาร)
- ฉาก (น.) ภาพถ่ายมีกรอบ
ห้อยฉากแขวนกระแจก ทุกเส้าเงาวาว
(สับินสำนวนเก่า)
- ฉากหัว ว. คำที่หญิงด่าว่าผู้ชาย
"ผิววิ่งทั้งลูกเมีย หลงกันเสียเมียร้องด่า
กระฉากหัวพ่ออ้ายหมา"
(พระรถเมรี)
- ฉากหัว (ก.) คำที่หญิงด่าชาย
ขึ้นตะกั่วตักตะกั่ว เผล่าฉากหัวไม่เกินคน
(วันคาร)
- ฉากหัว (ว.) คำด่า
อีราชาด่ากันตัว ไอ้ฉากหัวการไหนใคร
(วันคาร)
- ฉาน ว. ครีบ ขอรีบ
นายพิศรีบว่าฉาน นี่คนชื่อสิ่วจตรง
(สุกฤษิกรรมชาดก)
- ฉาน (น.) ฉั้น
ปีตะราชพระมาครุรา ให้ฉานพากราบบาทไท
(สุวรรณหงส์)
- ฉาบ ก. ฉะ
"โก่คำโก่ขาว เข้าตีกันไซริ้ ฝุ่นฟุ้งเป็นควัน
ฉาบกันคนก็"
(พระวรวงศ์)

เจ้าการ น. เจ้าของงาน เจ้าภาพ
"พี่เกิดผู้เจ้าการ ทั่วถึงคลานหอบห่อแห"
(พระวรวงศ์)

เจ้าไหม (น.) คำสรรพนามเรียกคนจีน
คนง่อยแล่นไม้ไทว ว่าเจ้าไหมจูงหว่ากัน
(วันคาร)

เจิ้งเม็ง (ว.) เรือร่า, ล้อกล่ก
วาจ่าเชื่อเชิง เจิ้งเม็งเช่นลิง
(สุวรรณหงส์)

เจียด (น.) ภาชนะชนิดหนึ่งเป็นเครื่องยศขุนนางโบราณ
ผ้าเสื้อเจียดกระบี่ คนโทภาคหมากลั่นทอง
(มโหฬราธิบดี)

เจียน ว. เกือบ, ใกล้ครบ
"โยชามุ่ข้าชั้น ราวสามพันเจียนได้สี่"
(พระรถเมรี)

เจียน (ก.) ทอด
นางครัวพาเจ้าไปพลัน เจียนมันฝานหอมใส่
(วันคาร)

ใจไว ว. ใจร้อน, หุนหันพลันแล่น
"ควรรหรือถือใจ ใจไวกระไรภูมิ"
(พระรถเมรี)

- เจ็ดหมื่น น. บอระเพ็ด เจตมูลี่ว่า ?
"พริกนกสะค้าน เจตหมื่นคี่ปี่"
(พระมหาชาติค)
- เจตนา ก. หวงแหน เสียหาย โยคี
"คุณนี้โยนใส่เกษา โยมไม้เจตนา
ชอถวายไว้คุมขบฉั้น"
(พระมหาชาติค)
- เจตนา ก. ส่นใจโยคี, หวงแหน
"ไปชมสมบัติमार แสนสังการแม่สนทรา
สมบัติคิมนัสสา เจตนาเอาไปไหน"
(พระรถเมรี)
- เจตพังคิ น. พิชชัณเฑาะ
"ทองสังกรณี เจจัตกัณคิ ฮาค่ากำหยาน"
(พระมหาชาติค)
- เจตมูล น. คู เจ็ดหมื่น
- เจ็บหัว (ก.) ปวดศีรษะ
แดดร้อนพันแรง เจ็บหัวมีตา
(นายตัน)
- เจ็ย (ก.) เสย, เซย, ซ้อน
ทูลพลาเง็ยคางสมร นางปิดกรบ้ายพิกตรีพิน
(วันคาร)
- เจ็ยคาง ก. เซยคาย
"พระรถพั้งนาง เอามือเจ็ยคาง
พลาเง็ยท้าวว่าชาน"
(พระรถเมรี)

- จำเหนียว (ก.) เคี้ยวขึ้นเนื้อเอาน้ำมันคล้ายเงี้ยว
จะและจะกัน สมองกระดูกจำเหนียว
(มโนหรานีबाट)
- จำไมรย น. พันธุ์ไม้
"จำไมรยพุดไฟแพไฟ ระกะกอกโก
เคือโคพวากระถิน"
(พระรถเมรี)
- จำ (ก.) บั้ง, ช่าง
แต่จะเข้าใกล้ ร้อนดังไฟจี
(มโนหรานีबाट)
- จัญจน (ก) ตริ, จินตนา
จัญจนในมโนท้าว
(มโนหรานีबाट)
- จืดปาก (ว.) กินอาหารไม่ออกรส
จืดปากอยากปลาทุ เป็นสุครูมาหลายเดือน
(วันคาร)
- จูลาจล ก. จูลาจล
"อสุรีก็กว้างชวานทธานตาม
เปรียงเปรียงเสียงไล่ลาม จูลาจน"
(พระมหาชาติค)
- จูลู (ก.) ดูถูก เหยียดหยาม, ลบหลู่
จับปลาหน้าไซกู ทำจูลูมาสู่สม
เมือเราเอาแฉับชม ทำข่มเหงมิเกรงมาร
(สุวรรณหงส์)

"จับลงหากเท็จให้ ฝ่าไม่ลงหากเท็จกล่าว"

(สุทธชักรรรมชาดก)

จาด (ว.)

คนน้ำใจชั่ว เช่นวัวหลังขาด ผู่งกาแมลงวัน

รุมกันกินจาด กินแล้วขี้ราด รดใช้ข้างลง

(สุวรรณหงส์)

จาดิน

(ก.) อากาที่สัตว์เช่นวัวหรือควายคิกคะนองแล้วพ่นลมใส่ดิน

หัวล้านลานเหา ก็จาดินฟุ้ง

(มโนหรานิบาด)

จ้าน

ว. มาก

"ประมาทชาติจ้าน สันดานมิจจา"

(นกกาบ)

จารทาร

น จันทาล

"ชั่วจึงแก้จารทาร พระกุมารนั่งในใจ"

(พระมหาชาดก)

จำเริญ

ว. เจริญ, เจริญวัย

"ครั้นเจ้าจำเริญมา ทรงปัญญาล้ำดินดอน"

(นกกาบ)

จำเมริญ

(ก.) เจริญ สุขสวัสดิ์

แม่จกรักษา มิให้หมองศรี อยู่จำเมริญสวัสดิ์ ในรัตนโกศ

(มโนหรานิบาด)

จำเหนียน

ว. นานมา

"ฝ่ายมณุษย์บุตรีมาร จำเหนียนกาลค้อยทรงวัย"

(พระรถเมรี)

- จวน ก. พบ
"มีข้าก็มาพบจวน"
(พระมหาชาติก)
- จวน ก. พบ
"ไปนอนอยู่ใด ไปหาไม่จวน"
(พระรถเมรี)
- จวน ก. พบ
"ค้นหาไม่จวน นิ่มนวลเจ้าต้นจะเต็นตาย"
(พระรถเมรี)
- จอก น. แก้ว
"ข้าเหล่าเข้าสองจอก หัวหงอกพั่งเป็นผงคลี"
(พระวรวงศ์)
- จิงไทร น. เสนียด จิงไทร
"จิงไทรสิ้นสูญ เป็นที่เพิ่มพูน โภโคโอสวรรค์"
(พระมหาชาติก)
- จับนา (ก.) เอาใจใส่ จับหนคนนา ก็ว่า
ช่รอยชายเกลียดชัง ผันหลังให้ไม่จับนา
(นายคั่น)
- จับนา
ทั้งหลายนวลชลุคเต้า เซงฮ่อมเข้ามาหา
ออกนี้ไม่จับนา ช่รอยเหตุจะพิงมี
(สับินสำนวนเก่า)
- จับนา (เอาใจใส่ ถือเป็นหน้าที่)
- จับลง ก. เข้าทรง

(ก.) เปิดไว้ อ้าไว้ แจ่มไว้

ประตุน้ำต่าง อ้าเปิดบารทาง
งะไว้ไหมดี
(มโนหรานีบาด)

งาย (น.) ครึ่งวัน
เดินดินสองเดือนไป เทาะรับได้งายเดียวถึง
(วันคาร)

งาย (น.)
พนักงานแจกจ่าย สามงานเสร็จการ
(สุวรรณหงส์)

งมง่า ว. พิมพ์
"นกกุกกูก้อง พิลิกราวป่า จะได้เป็นเพื่อนงมง่าภาวนา"
(พระมหาชาติ)

งมง่า ว. พิมพ์
"นางไซร์ไม้แลเหลียว พุดคนเดียวอยู่งมง่า"
(นกจาบ)

เงือก น. นกเงือก
โน่นแน่นกเงือกมันเรียกลูก โพระดุกมันกินซึ่งลูกไทร
(นางมโนหรา)

จงกว่า (น.)
ชอบลมสมปรารถนา พวกจงกว่าก็ใช้ใบ
(วันคาร)

จวน ก. พบ, เจอ
"อ้อทำสามาแจ้งความ ว่าจวนงามผู้หญิงดี
สิบสองทั้งน้องพี่ นิ่งอยู่ที่ใต้ต้นพระไทร"
(พระรถเมรี)

แค่

ว. ไกล

"พิจักจากเจ้าจรโคล เลียบแลแค่ไกล
บุตรใครพิจักพิกพา"
(พระรถเมรี)

แค่

(ว.) ไกล

ทิ้งเรือนเดือนระวัง นางสาวสาวเข้าแค่ผิว
(มโนหรานีबाट)

แค่

ว. ไกล

เข้าแค่แลไว้พอหมายหน้า
(นางมโนหราน)

แค่

(ว.) ไกล

เดินช้ามมาใกล้แค่ ออกแคพรานดับไฟสุม
(มโนหรานีबाट)

แค่

(ว.) ไกล

ละเอียดช้ำต่ำสูง ดั่งขลุ่ยแค่แลงาม
(สุวรรณหงส์)

แค่

(ก.) คะยั้นคะยอ

ยักขาอย่างเคื่องแค้น พ่อแม่แค่นางไม่ยอม
(วันคาร)

โคหา

(น.) คูหา, ถ้ำ

ตั้งหนึ่งไกรษรสิงโท ลินลาดออกจากโค
หารัตนสุวรรณ
(มโนหรานีबाट)

คุณ น. คุณไสย
"หมอลมประสมฮาโล่ หมอคุณวุ่นไขว่
เล่นไปแก้ถ่ายฟายคุณ"
(พระรถเมรี)

คุณ ว. จนกระทั่ง, ตราบเท่า
"อนิจจาสุดาตวง หิงหวงผิวคุณตัวตาย"
(พระรถเมรี)

ค้อย้าย (ก.) นายท้ายเรือพาย พายชู้ยน้ำเต็มกำลัง
ลงนาวารับพายผัน ค้อย้ายพายเต็มตรัน
(วันคาร)

เคย (น.) กะปิ
ช่วยซื้อเคยสักสิบซัง กุ้งแห้งซื้อสามัง
โคนทุ้งเห็นซื้อมา
(นายตัน)

เคล็ชว ก. พันเป็นเกล็ชว, พันกันย่อง
"จะเอาสไบเคล็ชวเป็นสาย ผูกค้ำวามาย
วิ่งลงตรงหน้าบัญชา"
(พระมหาชาติ)

แคละ (ก.) กระเดียด
แลนยังถามย่อง มาแคละพุงกูไปที่
(วันคาร)

แค่ ว. ไกล
บรรดาชาวไร่อยู่แค่ไกล ข้าไซ้ไร่จะบอกให้เข้าใจ

คำ ว. ตลอด
 "สังเกตตเนตรคู รำพึงถึงคู่ คูมาค่าทาง"
 (พระรถเมรี)

คำมันดิน
 หัวป่าคำมันดิน เดินทุ่งเรือกและเชิงเรือน
 (สุบินสำนวนเก่า)

คำงน (สำ) คำที่มีเงื่อนงำ, คำชวนงง
 "เมื่อคำมาให้ได้ เป็นคำงนตามสัญญา"
 (นกจาบ)

คำงน น. สงสัย
 "เอาเจ้ามาโย คำงนสิ่งใด แจ้งไปจงพลัน"
 (พระมหาชาติ)

คำงน
 วันหนึ่งเพลาคึก ฤนพรานพฤกษ์เป็นคำงน
 สมเด็จพระสังคต มีพระคุณนักหนา
 (สุบินสำนวนเก่า)

คำงน ว. เศร้า, เสียใจ
 "สนทราปราโสร อย่างคำงนใจ เลยพระลูกยา"
 (พระรถเมรี)

คำพระ น. คำที่พระเทศนา, หลักธรรม
 "อย่าถือมานะ ถือเอาคำพระ
 บุญมากเร็วแรง"
 (สวัสดิรักษาคำภย)

- ความ (น.) ชื่อนกชนิดหนึ่ง
 นกควมอวมคำรน เสียงคล้ายคนร้องครวญคราง
 (สุวรรณหงส์)
- ค่อมเค้า (น.) หญิงรับใช้ในราชสำนัก
 ค่อมเค้าสาวสนม ทูลความทราบชม
 ทุกกรมประนมมือ
 (สุวรรณหงส์)
- คะเนียด น. นีรุช ร่องรอย
 นายเพชรจับกะเนียดได้ สืบสอนว่าไม่ช้อย้อ
 (สุทธภิธรรมชาดก)
- คัก น. บึงเหียน
 "ยามเห็นแลเห็นบรรพตฯ พระชั๊กคักมัจ
 ลงสู่คูกาถาทอง"
 (พระรถเมรี)
- คัก (น.) บึงเหียน
 วันหนึ่งลูถึงบุรี ชั๊กคักพาลี
 ลงยังปฐพีมีนนาน
 (สุวรรณหงส์)
- คับ น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง
 "สมี่แลเสม็ด ทั้งคับเค็ดแสมสาร"
 (นกจาบ)
- คา น. เครื่องจองจำ
 "ถอดคาถอดข้อ ใส่เท้าใส่มือ
 ให้พ้นจากขวง"
 (พระมหาชาดก)

น. เศรษฐี, คนรวย

"เรื่องปาวมาให้มาก ทั้งคนยากแลคนมี"

(นกจาบ)

ควรว

ว. ช่า อ่อนลง ทุเลา ส้าง

เช่น หลังฝนตกลมควรว = พายุอ่อนลงหลังฝนตก

คลื่นควรว คลื่นลดกบแรงลง

ไข้ควรว อาการไข้ทุเลาลง

ควรว

ว. รุ่งราวเดียวกัน

"เอ็งเอ๊ยออกไปแล จะหนุ่มแก่สักควรวใคร"

(พระรถเมรี)

ควรว

กระบี่ควรวทอง

กัณยาทาแดง

(สับินสำนวนเก่า)

คลื่น

(ก.) คลุก

นอนปลุกคลื่นโพรงไซ

(มโนทราณีบาด)

คลื่นฉัด

(ก.) คลื่นซัด

เงินร้องไ้อ้ลา คลื่นพาฉัดไป

(วันคาร)

คลื่นคล้าย

ว. คล้ายคลื่น

"ดูกายก็คล้ายกาย ดูคลื่นคล้ายละม้ายกัน

ควรว

น. เนินเขา เขาเตี้ย ๆ

"สำนัณฑ์ตะวันห่ออ่อน ภาชีจรข้ามเขาควรว"

(พระรถเมรี)

แขก น. ไทยมุสลิม
 "จัดแขกหมเรื่อง กับแขกตานี
 ให้เล่นกระบี่ ชี่ม้าแทงทวน"
 (พระวรวงศ์)

แขนโกก น. แขนโกง
 "แขนโกกโกกเงงง่า"
 (พระมหาชาติ)

แซ่ ก. ผืน
 "เกือบจะตกแต่หลังม้า จะแซ่ที่ว่าไปถึงไหน"
 (พระรถเมรี)

ไขว ก. เกี้ยวข้อง ยุ่งเกี้ยว
 "ชักขามึงอย่าไขว กลับออกไปอย่าเข้ามา"
 (พระรถเมรี)

- ชื่อนอน น. กิณรี กิณรี
"เหมือนนางชื่อนอน งามงอนละไม"
(พระวรวงศ์)
- ชิ่งทัด (ก.) ตีเส้นบรรทัด, ตรง, เป็นปัทม์สถาน
- ชู่ ว. มากมาย
"เงินทองกองแก้ว มีอยู่ชู่แล้ว
ท้าวไม้เจตนา จักห้ามเหลี่ ซึ่งมีวิชา
นางกับราชา ปรารถนาถึงกัน"
(พระรถเมรี)
- ชู่ ว. มากมาย อักโข
"เข้าช่องออกชู่ มาอยู่ด้วยมิตร"
(สุกษิกรรมชาดก)
- เขลง (ว.) เต็นซัด ทนโท
เสนาพาศรตั้งเขลง ไล่เรือพายเร่ง
คัดเคร่งไม้เข้ามาถึง
(วันคาร)
- เข้าการ ว. เริ่มงาน, เริ่มการพิธี
"เราจักเข้าการ อาจารย์เร่งว่า กุก่าตำรา เพลาใดดี"
(พระรถเมรี)
- เขี้ยว (ก.) อารมณ์ร้าย, ฉุนเฉียว, เอาแต่อารมณ์
ทูลฉลองปองโปรดให้ คลายภาพราหมณ์ละของ
ตายห้ามาเขี้ยวกวนโย ...
(มโนหรานิบาต)
- เขื่อน (ว.) ขึ้น เหมือนขึ้น
เหมือนسابเหมือนอาจม ชมเขื่อนจิตรจินดาสา
(มโนหรานิบาต)

ข้าพระเทวรูป น. บุคคลที่พระมหากษัตริย์ พระราชทานให้ปรนนิบัติพราหมณ์
ศาสนสถานและศาสนิกอื่น ๆ ในศาสนาพราหมณ์

ข้าขวัญ น. ก้อนข้าวปั้นวางบนยอดบายสี เพื่อประกอบพิธีทำขวัญ หรือเป็นสิริมงคล
"ข้าขวัญใส่ขันทอง ตั้งไว้บนยอดบายสี"
(นกกาบ)

ข้าขวัญ น. ข้าวสำหรับพิธีทำขวัญ
"ขันยอดบายศรี ยักย้ายได้ที่ ถ้วยข้าขวัญใส่"
(พระรถเมรี)

ข้าขวัญ น. ข้าวมงคล ที่ใช้ประกอบพิธีบายศรีเชิญขวัญ
"ผู้เฒ่าป้อนข้าขวัญ ... การใหญ่เสร็จในเจ็ดวัน"
(พระรถเมรี)

ข้าวเปลือก (น.) ข้าวต้ม
จินเฒ่ากินข้าวเปลือก ยินเพื่อนเรียกเล่นคาบขาม
(วันคาร)

ข น. ถัง
"คือตอกอยู่หมกไหม้ ซ้อสงไซซ้อแสนกัลป์"
(สวัสดิรักษาคำกาพย์)

ขี้ไต้ น. ไต้
"น้ำหมากขี้ไต้ ไฟไหม้ลามลอน"
(นกกาบ)

ขี้พรว้า น. พริกเขียว
"ปลาตุกเนื้ออ่อน แกงกับขี้พรว้า"
(พระวรวงศ์)

- ช้องใจ ก. ห่วงใย, กังวล
 ยายสุดตานนท์ ลับตาอังช้องใจนิก
 (สุกธักรรรมชาดก)
- ขอสมา ได้โปรดเกษา ลูกน้อยขอสมา ออย่าได้มีเวร
 (สุบินสำนวนเก่า)
- ขอสมา ก. ขออภัย, ขมา
 ว่าข้าขอสมา ไปเกิดอย่าได้ถือใจ
 (สุกธักรรรมชาดก)
- ขอสะหมา ว. ขอขมา
 "ผิดหลังกั้งนี้ พี่ขอสะหมา"
 (พระรถเมรี)
- ขออภัย ก. ขออภัย
 "ปะแม่ขานึกว่าเมีย กระจอกเอาเงินเบี้ย
 ไม่ใช่เมียขออภัย"
 (พระรถเมรี)
- ขัดห้าง (ก.) ทำห้าง
 ครั้นค่ำไหนดอน แรมพักกลางป่า
 ขัดห้างปางไม้
 (มโนหรานีबाट)
- ขัดระดู ก. ไม่มีระดู, ระดูผิดปกติ
 "หญิงขัดระดู ขายหมอนั้นรู้ แก้ให้ระดูมา"
 (นกจาบ)
- ข้าพระ ห. บุคคลที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่วัด เพื่อปรนนิบัติพระสงฆ์
 ศาสนสถานและศาสนิกอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา

- ขบ ก. กัด
 "ผู้ชายหรือเสือ หญิงหรือแม่เนื้อ เสืออยากปากสั้น
ได้ขบสักที ทั้งพี่ทั้งมัน"
 (พระรถเมรี)
- ขวง น. บาปกรรม, เคราะห์, โทษ
 "นักโทษทั้งปวง ถอดคากอดข้อ
ใส่เท้าใส่มือ ให้พ้นจากขวง"
 (พระมหาชาติ)
- ข้วง น. ห้วง
 ข้วงน้ำ น. ห้วงน้ำ
 ข้วงมาร น. ห้วงมาร
 "ขอได้ตรีศ เป็นสร้อยสรเพชร
ตัดรากขาดเต็ด จากข้วงมาร"
 (พระมหาชาติ)
- ขวยใจ (ก.) ร้าคาญใจ เป็นห้วง
 ปากบ่นตื่นวิ่งไป กุขวยใจแต่นายแก
 (วันคาร์)
- ขวยขวย ลูกขี้ไม้รอด ตีนมือขวยขวย
 (สุบินสำนวนเก่า)
- ขวินไชว ข ขักไชว
 บ่าวไพร่ขวินไชว หมากรุกใส่เจียนยกมา
 (สุกษิกรรมชาติ)
- ข้อ น. ฝักมะขาม
 "มะขามข้อใหญ่ กะหลุมพีระก่า"
 (พระมหาชาติ)

โทบ น. กุบช้าง
"สาวสาวชาววัง ชีพังโทบป่า
(พระรถเมรี)

โทหล่า ก. ชั่วช้า, ทราม
"เป็นทาสเฝ้าโทหล่า ตามบุษกรรรมจักทำไฉน"
(พระมหาชาติ)

โกขัน น. เวลาฮ่ารุ่ง
"เล่าเค้ามุล่าจอมขวัญ หายไปเมื่อโกขัน
พระทรงธรรมกราบพระก้อย
(พระรถเมรี)

ขนาแก้ว น. ลูกเห็บ
"ขอฝนหาแก้วเจ็ด ประการตกเป็นเงินทอง"
(พระมหาชาติ)

ขบ ก. กัด
"ขบฟันลิ้นดาชิต ปลงชีวิตดับสังขาร"
(พระมหาชาติ)

ขบ ก. กัด
"พลัดตกลงเบื้องต่ำ สุนัขขบเข้าฮ้อแย่ง"
(สุกษิกรรรมชาติ)

ขบ (ก.) กัด, กัดกิน, ขบเคี้ยว
หมาไนเฮืองกราย ขบทรายใต้ไทร
(วันคาร)

แก้เปลือย ก. เปลือยกาย
"ตัดเห็นเนื้อสอ แก้เปลือยไฟรม
ทุกหมวดทุกกรม ไม่คิดว่าใคร"
(พระรถเมรี)

แก้มใส่ น. ปัน ผสมผสาน คล้าย
"เป็นดอกออกแกมใบ งามใส่อ่อนาน"
(นกจาบ)

แก้มใส่ น. มะม่วงชนิดหนึ่ง
"สุกแดงแก้มใส่ ม่วงแก้วสลอน"
(พระวรวงศ์)

แกวก ก. แหวก
"สาวสาวเข้าห้อง แกวกช่องมองมา"
(พระรถเมรี)

แกวก ก. แหวก
"ช้อนช่อม่อสนพุ่มป่า เจ้าฟ้าแกวกใบไม้มอง"
(พระรถเมรี)
(ก.) แหวก
สาวน้อยเจ้าค้อช้อยอง แกวกม่านทอง
ซึ่งกันกาง
(มโนหรานีबाट)

โก้งโค้ง ก. ก้มโค้ง
"พี่เกิดผู้จัดการ โก้งโค้งหลานทอบนทอนแณ"
(พระวรวงศ์)

โก้งโค้ง (ก.) ก้มโค้ง, ก้มขวิด
"วิวังไปเร็วพลัน แต่นายคั่นลงโก้งโค้ง"
(นายคั่น)

ท้อแล้วคว่ำหาเหล็กไฟ"

(พระรถเสน)

เกลี้ยง (ว.) หมดไม้หลงเหลือ
วังถึงนายคิดอย่างไร เกลี้ยงดีไม่มีใคร
(วันคาร)

เกาะ (ก.) ควบคุม, จับกุม
เขาจะเกาะเมียภายหลัง ชาวพระคลังจะได้ถาม
จะเสียในกลางสนาม เสียเงินทองได้ความอาย
(สับินสำนวนเก่า)

เกาะ ก. ควบคุมตัว
"เอาทองของเขาไปจ่าย อ้างเกาะอ้างจำรามาย
(พระมหาชาติค)

เกียน (น.) เกวียน
ขับเกียนเข้าในเมือง คนหนึ่งเนื่องกลัวบุญญา
(วันคาร)

เกียน (น.) เกวียน
ของบรรทุกเรือ บ้างทุกเกียนข้าง
ลงมาทางเหนือ
(สุวรรณหงส์)

เกี้ยวท้าวศรัว (สำ)
เกี้ยวพาราสีไปถึงลูกเจ้าของบ้าน
สองข้างปากน้ำมากเขี้ยว พุดพักเดี้ยวเกี้ยวท้าวศรัว
(นายตัน)

แก น. ใช้เรียกผู้มีอาวุโส
พระแม่แกแย้งไป มโนห์รารามวัยก็แย้งา
(นางมโนรา)

- กุกกับ ว. รีบเร่ง
"ลงจากแต่เรือนกุกกับ"
(สฤทธิกรรมชาดก)
- กุกม ก. ถือ, จับ
"เก็บได้มากวาวของค์ อนงค์รับมาคูกม"
(พระรถเมรี)
- กุกมเท่า ว. จนกระทั่ง
"ตามกันทุกวันกุกบรู แต่ลอบทำชู้ กุกมเท่าท้องตูดขึ้นมาก"
(พระวราวงศ์)
- กุกหลี่ (น) กลี่
ให้เกิดกุกหลี่กรางณรงค์ มีมโนปลง
เจตนาซึ่งโกโลศุรัย
(มโนหรานิบาด)
- กุกดู (น.) จังกูด, หางเสื่อเรือ
ทอดสมอหยุดไว้ ขึ้นตอนตัดไม้
ทำแจงกุกดูใหม่
(วันคาร)
- เก็ น. ช้อนหา
"จำพวกบ้างเล่นเก็ ปลาหลงแลแลหน้าดู"
(พระรถเมรี)
- เกย (น.)
แต่งเรือปลุกขึ้นใหม่ เกยแม่ใหญ่ใส่หอกกลาง
มีระเบียงและครีวขวาง คารุงรายรอบนอกชาน
(สُبิณสำนวนเก่า)
- เกลี้ยงขง ว. สะอาด หมดจด
"หยิบเอาใบกล้วยพองลา เช็ดเกลี้ยงขงรายเรียงยา

กำชำ น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง
"เจียงพำนางแอ กำชำตำแห
ชะคัตมัตกา"
(พระมหาชาดก)

กำพฤกษ์ น. กัลปพฤกษ์
"กั๊กัมพริกสพรั้งชิง"
(สุทธกักรรรมชาดก)

กำไมร น. กำไร, เกิน
"ญีลิสงไฮตค กำไมรันสนมหากัลป์"
(พระมหาชาดก)

กั๊กทง (น) กั๊กที่เป็นยอดโคดมของต้นไม้
ได้ถึงสามยามปลาย ขึ้นถึงแก้วกอดกั๊กทง
(มโนหรานนิบาต)

กินแรง (ก)
1. เอาเปรียบคนอื่นในการทำงาน หรือในการเลี้ยงชีพ
2. พึ่งแรง พึ่งพาอาศัย
กูรัจักปลุกฝังหวังจะได้กินแรง
(นายคั้น)

กินสรรพ ๆ (ส่า) ได้กินโดยไม่ต้องทำ, ชุบมือเปิบ

กุกกิก (ว.)
ตรอกทางก้อนหินผา ตั้งกุกกิกรายกันไป
(สุบินสำนวนเก่า)

กุกกับ (ว.) รีบเร่ง
กุกกับจับขวานใหญ่ ราคาบาทแบกขนาดมา
(วันคาร)

ก้างปลา น. ไม้ชนิดหนึ่ง
"เงาจัวควัวโลก ทองหลางก้างปลา"
(พระมหาชาติค)

กายกลาย ก. ไขว่คว้ายุ่ง
"ตื่นมือกายหลาย ร้องขอพระทานชีวิต"
(สุกัทธิกรรมชาติค)

การช้หนี (น.) เสนียด จังไร กาลกณิ
ด้วยเหตุว่าพราน เป็นคนกาลช้หนี
(มโนหรานีบาต)

การไทรใคร (สา) ไม่ใช่ช้ชระของใคร
อิราชาดำกันตัว ไ้อ้จากหัวการไทรใคร
มาต้ามมาแลไทร ไปบอกแม่มีงมำกัน
(วันคาร)

กาลา ว. ชั่วช้า สามานย์
"ท้าวมีมเหสีกาลา มากด้วยราคา
เจตนาด้วยราคามกล"
(สุกัทธิกรรมชาติค)

กำ (น)
ตีบมันเนื้ออย่างอดี ลูกกำกะลุมณี
ใส่ช้ลอมคาคาตบไวไว
(สุบินสำนวนเก่า)

กำ (ลัก.) พลู 4 จับมัดรวมกันเรียกว่า 1 กำ
เอาพลูแดงคู่ ได้ลิบห้ากำ
(นายคั้น)

กลิ้ง น. ลูกยิงสะบ้า
 "พระหัตถ์เขอดีกลิ้ง มุ่งจะยิงเข้าหูขวา
 พระจึงปลายกลิ้งมา กลิ้งไล่สะบ้าไปทางพวง"
 (พระรถเมรี)

กลีบตา
 ให้รูปกลีบตา อ้าปากสบาย มีอร่าชวนชวาช
 ตละเป็นเห็นดี
 (สُبิณสำนวนเก่า)ล

กระพกรก น. กะทกรก
 "กุ่มน้ำกุ่มบก ก็พกรกพุทรา"
 (พระมหาชาติคก)

กะพล็ย น. ที่ใส่เท้า
 ร้อนหนักเจ้าแม่อา ไปอาบน้ำที่ในกะพล็ยแก้ว
 (นางมโนहरา)

กั๊งหรี น. นามกร นางเมรี ในเรื่องพระรถเมรี
 "ให้นามตามวงสา ให้ชื่อว่าเจ้ากั๊งหรี
 ชื่อเดิมเรียกเมรี พ่อแม่ตั้งแต่หลังมา"
 (พระรถเมรี)

กั๊ง น. ด้าย
 "ม้าหลานพาไป เอาไว้ที่ไหนด ไม่พามาถิ่น"
 (พระรถเมรี)

กั๊งเตาะ น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง
 "กั๊งเตาะทั้งเตาะเกียด ทั้งสี่เสียดเสียดป่า"
 (นกจาบ)

- กล้วยพองลา น. กล้วยตานี
 "หยิบเอาใบกล้วยพองลา เช็ดเกลี้ยงายเรียงยา ท่อแล้วคว่ำหาปูยหิน"
 (พระรถเมรี)
- กลอด ว. ปลอด, ตกหล่น, หลงเหลือ
 "ปล่อยสิ้นถ้านี้ มีกลอดสักพรรณ"
 (พระมหาชาติ)
- กลอด ว. ปลอด
 "ไม่ปลอดปลายเข็มใด กลอดที่ในพินที่ตาย"
 (สวัสดิรักษาคำกาพย์)
- ก่อนไก่ ว. ยามก่อนไก่ขัน
 "ความูมาได้ฟัง บอกว่าม้ายัง อยู่เมื่อก่อนไก่"
 (พระรถเมรี)
- กลัก น. กล่อง
 "แก้อากลักสาร แต่อาชาไนย พระส่งกลักมา นาคารับไป เปิดลักชักใบ สารคดีอ่านดู"
 (พระรถเมรี)
- กล้า ก. ชัยน
 "อุษากกล้าทาสาด ทั้งมรยาทก็สบสม"
 (พระมหาชาติ)
- กล้า (ว) แรง
 เสียงลมปึกปึกษา เช่นลมกล้าพัดมาแรง
 (สุวรรณหงส์)
- กลางไฟ น. กองไฟ
 "โศการ่าคาญ ด้วยลูกสงสาร ตายในกลางไฟ"
 (นกจาบ)

- กง น.
"เดินแต่แน่นอนเป็นกง"
(พระมหาชาติ)
- กรง น. นก
เสียงนกกระว่ามาตีลาน นกกรงหงส์ทำนรื่องขานคู่
(นางมโนตรา)
- กรบลูก (ก) ทำแท้งโดยให้ทารกแห้งหายไปในครรภ์
กรบลูกเจ้านาย ทำได้หรือหนา
(วันคาร)
- กระหมิง (ว) กระมั่ง กระหมิง, หมิง ก็ว่า
แวะมาคู่ตัวพี่ ที่จะพอได้กระหมิงหนา
(วันคาร)
- กรา น. (ชาโถ) ลิง
- กราน หานี่นั้ด้น้อฮใหญ่ มาก่อไฟไว้ในกราน
(สัปินสำนวนเก่า)
- กรานค่อ ก. คำค่อ ใส่ออกไป
กรานค่อไปไว้ที่นอกเมือง
(นางมโนตรา)
- กรามพู น. กานพลู
"กรามภูกระหวาร พริกนกสะค้าน เจตมุนดีปี่"
(พระมหาชาติ)
- กฤษณา น. พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง
ใช้ทำสมุดข่อย กฤษณา ปรีศณา ก็ว่า
"กฤษณาราราเช่น กะล่ำพิกพิมเสน จรดอกกระชี่"
(พระมหาชาติ)